

**HİNDİSTAN'DA İNGİLİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİ,
ORYANTALİZM
ve
WILLIAM JONES**

Yücel Bulut^(*)

Bir *Arzular Ülkesi* olarak Hindistan, Dünya Tarihinin temel bir unsurunu oluşturur. Eski çağlardan itibaren, tüm uluslar, arzularını ve hırslarını yeryüzünün sunduğu en değerli, mucizevi hazinelere sahip bu topraklara ulaşacak yolu bulmaya yönelttiler: [Bu ülke] inciler, elmaslar, parfümler, gül esansları, filler, aslanlar... vs. gibi tabiat hazinelerinin yanı sıra bir de hikmet hazineleri [ile dolup taşmıştır]. Bu hazineler artık Batı'ya geçmiştir. [Hindistan'ın hazinelerine sahip olma] her zaman, dünya-tarihsel öneme sahip bir mesele oldu ve [her zaman] ulusların kaderine bağımlı kaldı. Bu isteklerin farkına varıldı. Bu Arzular Ülkesi elde edildi; ondan küçük ya da büyük bir parça elde etmemiş hiçbir Doğulu büyük ulus ya da Modern Avrupalı Batılı yoktur. Eski dünyada, Büyük İskender, Hindistan'a ilerleyen ilk hükümdardı, fakat ona yalnızca dokunabilmişti. Modern dünyanın Avrupalıları doğrudan girebilecekleri bu harikalar ülkesine dolaylı bir yoldan girdiler: Deniz yolundan. Ve söylendiği gibi, bu ülkenin genel birleştiricisi oldular. İngilizler, daha ziyadesiyle de, Doğu Hindistan Şirketi ülkenin efendisidir. Zira, Avrupalılara tabi olmak Asya imparatorluklarının zorunlu kaderidir; bir gün Çinliler [de] bu kadere teslim olmak zorunda kalacaklar.¹

Hindistan, Hegel'in bu cümlelerinden anlaşılacağı üzere, tarih boyunca insanlık için bir cazibe merkezi olmuştur. Sahip olduğu zenginliklerle, gerek insanlık tarihinin eski uygarlıklarının ve gerekse de modern dönemin Batılı sömürge imparatorluklarının iştahlarını kabartmıştır. Hindistan'ı işgal edenler zenginleşir ve dünyanın diğer ulusları üzerinde iktidar sahibi olurken, Hindistan'm kendisi gittikçe fakirleşmiştir. O nedenle, Hindistan'a sahip olma kavgasının, dünya tarihinde meydana gelmiş pek çok siyasi, iktisadi ve askeri olayın temelinde yattığını söylemek abartı olmayacaktır. Bu gerçek, özellikle, on dokuzuncu yüzyılda çok daha somut bir şekilde karşımızda durmaktadır. On

(*) Dr., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

¹ George Wilhelm Frederick Hegel, *The Philosophy of History*, İng. Trc.: J. Sibree, (New York: Dover Publication, Inc., 1956), s. 142-143.

dokuzuncu yüzyılda, Hindistan'ın İngiliz sömürge imparatorluğu için taşıdığı önemi ve meydana gelen siyasi ve askeri hadiselerin merkezindeki konumunu Ahmet Ağaoğlu, çok net bir biçimde ortaya koymaktaydı:

İngiliz müstemlekelerinin sertacı bittabi Hindistandır; İngiliz azamet ve haşmetini, İngilizin cihan hakimiyetini temin eden hakikate bu müstemlekedir; onun üçyüz milyon ahalisi ve nihayetsiz tabii servetleridir. Harbi umumi esnasında bu müstemlike yalnız başına İngiltereye bir milyon beş yüz bin asker verdi, bir milyar rupiye kadar nakti muavenette bulundu. Sulh zamanında ise İngilterenin o muhteşem sanayiini yaşattıran, İngiliz iktisadiyat ve maliyatını takviye eden burasıdır.

İşte bunun içindir ki İngiltere de bu müstemlekeye başkaca chemmiyet vermiştir, onu bütün müstemlekelerden ayırarak hususi bir idareye tabi kılmıştır. Hatta denebilir ki, İngiliz siyaseti umumiyesinin en mühim amili bu müstemlekedir; onu muhafaza ve müdafaa endişesidir. Cebellittarik, Malta, Mısır, Süveyşkanalı, Aden, Bahreyn, Irak, Basra, Benderbuşir, Seylan, Hayber geçidi, hulasa Hindistana yol açacak, Hindistana götürebilecek her delik, her çizgi bunun için tıkanmış, bunun için işgal edilmiştir.

Rusya ile rekabet, Balkanlarda, Tibette, Nepalde, Baymerde Ruslara karşı komak, Efganistanda, İranda, Türkiyede vaki olan hareketleri titiz bir gözle takip etmek, vaktiyle bizi Rusyaya karşı koyarak bir çok muharebelere sevk etmek, Rusların hamlelerine karşı koyamadığı zamanlar İrani ve bizi taksim ederek araya bir Etat Tampon ihdas etmeğe kalkışmak hep o endişeden mütevellit hadiselerdir.²

Bu yazının asıl konusunu, İngiltere'nin —tüm tarih boyunca dünya uluslarının ilgisini çekmiş olan— Hindistan'ı, Doğu Hindistan Şirketi aracılığıyla sömürgeleştirme denemesinin —on sekizinci yüzyıl sonlarına denk gelen— Warren Hastings'in Hindistan Genel Valiliği dönemi ve onun Hindistan'da uyguladığı kültür siyasetinin yansımaları bulduğu İngiliz oryantalizminin önde gelen kurucularından William Jones'un düşünceleri, çalışmaları ve eserleri oluşturmaktadır.

Yeni Çağ'da Hindistan yalnızca İngiltere tarafından sömürgeleştirilmeye çalışılmadı. Hatta, İngiltere'nin bu amaçla bölgeye gelen Batılı ülkelerin sonuncularından olduğunu söyleyebiliriz. Fakat, bölgede diğer Batılı sömürge imparatorluklarından daha kalıcı olmuştur. Daha on beşinci yüzyılın sonlarında Portekizliler, ardından da Hollanda Hint okyanusunda gemilerini dolaştırmaya başlamışlardı. Amaç, Avrupa'nın Doğu ticaretini ele geçirmek ve bunu sonuna kadar kıskanç bir şekilde korumaktı. Daha sonra bu uğraşa İngiltere ve Fransa da dahil olmuşlardı. Hindistan ticaretinin tekeli ele geçirmenin Batılı devletler için önemini ve diğerleri arasından İngiltere'nin neden daha kalıcı başarılar elde

² Ağaoğlu Ahmet, *İngiltere ve Hindistan*, (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1929), s. 16-17.

ettiğini anlayabilmek amacıyla, Portekizlilerden başlayarak, bölgedeki Batılı güçlerin üsler edinme ve ticaret tekelini ele geçirme uğrunda gerek kendi aralarında ve gerekse de bölgedeki yerli tüccar ve krallıklarla yaptıkları mücadelelerini değerlendirmek bir zorunluluktur.

Hindistan ve Portekiz

Hindistan'ın zenginliği ve ihtişamı, Avrupalı ticaret şirketlerinin alt-kıtaya gelişlerinden evvel hiç bilinmiyor değildi. Yunan ve Romalılar devrinde, Hindistan'ın batı kısmındaki deniz limanları ile Avrupa arasında doğrudan ticaret gelişmişti. Fakat Roma İmparatorluğunun zayıflaması ve İslamiyet'in yükselişi ile birlikte, Avrupalı milletlerin Hindistan'la bütün doğrudan ilişkileri kesilmişti.

Orta Çağlar boyunca, Avrupa ve Asya arasındaki ticaret, birçok güzergah üzerinde sürdürülüyordu. En bilinenleri Baharat ve İpek yollarıydı. Bütün bu güzergahlar, malların hayli uzak mesafelerden kara ya da deniz yoluyla taşınmasını gerekli kılıyordu. Deniz yolculukları tamamıyla kıyılarda yapılmaktaydı ve seyahatin Asya'daki kısmı Arap denizcileri ve gemileri aracılığıyla gerçekleştirilmekteydi. Bu uzun güzergahlar boyunca bir tüccardan diğer bir tüccara, bir bölgeden diğer bir bölgeye geçen tüm mallar, bu ticarete yer alan herkese hatırı sayılır bir kazanç sağlamaktaydı.

Kara ulaşımının maliyeti çok yüksek ve riskliydi; ancak oldukça fazla mal taşındığında bir kâr bırakmaktaydı. Avrupa için Doğu kârlı ipekler, baharat ve değerli taşların olduğu "harika" bir ülke idi ve Avrupa'nın Doğu ile olan ticareti temelde tek yönlü bir ticaretti. Avrupa ihraç edecek yeterlilikte mallara sahip değildi ve Doğu'dan ithal ettiği malların ücretini altın ya da gümüşle ödemek zorundaydı. Yetersiz olan altın stokları ise sürekli olarak azalmaktaydı. Belki bu nedenle olacak, Doğu ticareti, devlet adamları tarafından, ahlak-dışı ve lüks malların israf olduğu gerekçesiyle uygun görülmezdi. Fakat İtalya ve Hanse tüccarları, bu ticareti son derece kârlı bulmaktaydılar. Her bir güzergah, bir şehir ya da grubun tekelinde idi ve herkes bu tekeli kıskanç bir şekilde korumaktaydı: Bütün rakipler devre dışı bırakılır, gerekirse, bu uğurda, askeri güç bile kullanılırdı.³

³ Ramkrishna Mukharjee, *The Rise and Fall of the East India Company*, (Londra & New York: Monthly Review Press, 1974), s. 54-55.

Hindistan'ın Avrupa ile olan dış ticareti, ağırlıklı olarak, deniz yolu ile gerçekleşmekteydi: Kimi zamanlar kara yolu da kullanılmakla beraber; coğrafyanın ulaşımına getirdiği sınırlamalar ve siyasi ya da askeri kargaşalıklar bu ticaret tarzını, Hindistan'da oldukça riskli hale getirmişti. Bu nedenle Avrupa Ortaçağında, Avrupa ile Hindistan arasındaki ticareti ellerinde bulunduran Arap tüccarlar, Hindistan'ın sınır şehirlerinden ve limanlarından topladıkları malları Batı Asya'da Akdeniz limanlarında ve ticaret şehirlerinde Avrupalı tüccara satmaktaydılar.

Hindistan'ın zenginlikleri Avrupa'nın ilgisini şiddetle çekerken ve pek çok Avrupa devleti Doğu ticaretindeki Venedik ve Ceneviz tekeli için çabalarırken, bu ticaretin geleneksel güzergahları Avrupalılar ciddi bir tehdit altına girmişti: On beşinci yüzyıl boyunca bu yollar, Orta Asya'nın çoğuna egemen olan Moğollar ve 1453'te İstanbul'u da fetheden Osmanlı İmparatorluğu tarafından denetlenmekteydi. Osmanlılar Akdeniz'de de yavaş yavaş belirleyici hale gelmekteydiler. Kara yolları tamamen kullanılamaz değildi, fakat risk çok büyüktü. Taşıma ücretleri artmış, kârlar ise düşmüştü.

Bu şartlar altında, Akdeniz yolları pratik olarak kesildi ve Doğu ticaretinin merkezi Batı Avrupa'ya doğru kaydı. Yeni deniz güçlerinin gelişmekte olduğu Batı Avrupa limanlarından okyanus ötesi seyahatler gerçekleştirmeye başlandı. Gemici Henri'nin baharat tekeli Venediklilerin elinden almak ve Hindistan'a okyanuslardan ulaşmak amacıyla 1415'te başlattığı girişimler, yüzyılın son on-on beş yılında Diaz, Kolomb, Cabot ve Vasco da Gama gibi denizcilerin gerçekleştirdikleri Ümit Burnu'nun dönülmesi, Afrika kıtasının dolaşılması, Hindistan'a ulaşılması ve bu arada Amerika kıtasının bulunması vb. bir dizi meşhur "coğrafi keşif" ile sonuçlandı. 1498'de Vasco da Gama Ümit Burnu'nu dönmesiyle birlikte Avrupa'daki Hindistan ticaretinin merkezi kesin olarak Akdeniz bölgesinden Atlantik kıyılarına kaydı.

8 Temmuz 1497 yılında dört gemiyle Hindistan'a doğru sefere çıkan Vasco da Gama, 10 ay süren bir yolculuktan sonra 18 Mayıs 1498'de Kaliküt limanına demir attı. Portekizli denizcilerin, Afrika kıtasının doğu kısmını boydan boya geçerek "Fas'tan Ümit Burnu'na Atlantik deniz yolunu açmaları yaklaşık seksen yılda gerçekleşirken" hiç bilmedikleri Hint Okyanusu'nu kazasız belasız geçmeleri ve Çin'e ulaşmaları sadece 15 yıl sürmüştü.⁴ Bu başarı, elbette, Asyalı denizcilerin bilgileri ve rehberlikleri sayesinde mümkün

⁴ David Arnold, *Coğrafi Keşifler Tarihi (1400-1600)*, Trc.: Osman Bahadır, (İstanbul: Yöneliş Yay., 2000), s. 41.

olmuştu. Örneğin, Vasco da Gama'yı Doğu Afrika'dan Kaliküt'e götüren kişi, Arap denizci seyyahların önde gelenlerinden biri olarak kabul edilen Şehabeddin İbn Macid idi.⁵

Vasco da Gama ve ekibi, Hindistan'a, "Hıristiyan ve Baharat" aramak için geldiklerini söylüyorlardı. Söyledikleri Hıristiyanları bulamadılar, ama baharat gani ganiydi. Gama, ilk seferinde gemilerine baharat yükleyerek geri döndü. Beraberinde, bölgede hangi malların bulunduğu ve oralarda hangi Avrupa mallarına ihtiyaç duyulduğuna, güç dengelerine ilişkin bilgiler de getirmişti. Gama geri döner dönmez, Alvares Cabral komutasında on üç gemiden oluşan ve yalnızca ticari eşyalarla değil, askeri teçhizatla da donatılmış bir filo Hindistan'a gönderildi.⁶ Çeşitli maceralardan sonra Hindistan'a ulaşmayı başaran Cabral'ın başlıca görevi, Hint Okyanusu'nda Arap tüccarların hakim olduğu Hint deniz ticaretini ele geçirmek idi. Bunun için de, Baharat ticaretinin asıl merkezi olan Kaliküt'e gitti. Türlü bahanelerle şehri top ateşiyile yaktı yıktı ve geri döndü. Lizbon'a beş gemiyle dönmesine ve türlü kayıplarına rağmen, getirilen mallar bütün seferin masrafını karşılamaya fazlasıyla yetmekteydi. Bu seferler neticesinde Portekizliler, bölgedeki gerçek rakiplerinin bölgenin devletleri değil, Arap tüccarlar olduğunu iyice anladılar. Farkına vardıkları ikinci bir husus da, bölgedeki devletler arasında bir rekabetin olduğu ve birinin diğerine karşı kullanılabileceğiydi. Bundan sonra Portekizlilerin başlıca siyasal amaçları Racalarla dost olmak ve Arapları bölgeden söküp atmaktır.⁷ Bu doğrultuda başlangıçta Portekizlilerin iki hususu sağlama almaya çalıştıkları görülür: Birincisi, elden geldiği kadar Hindistan'la Kızıldeniz arasındaki ticareti durdurmak veya zorlaştırmak; ikincisi ise Doğu ülkeleriyle (Hindistan, Mele Adaları, Çin vs.) Avrupa arasındaki bütün ticaret tekeli ele geçirmek. Bu amaç için, Portekizliler, bölgeyi kana buladılar. Şehirler bombardıman edildi, yakılıp yıkıldı. "Burunları, kulakları ve elleri kesilip, alay

⁵ S. Maqbul Ahmad, "II. Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarına Göre Hindistan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 18, s. 74. Portekizli denizcilerin gerek Hint Okyanusunu tanımaları ve gerekse de denizcilik bilgi ve becerileri konusunda Arap denizcilerden öğrendikleri hususlar, Avrupalı denizcilerin kullandıkları Asyalı teknolojiler konusundaki kısa ve özlü bir değerlendirme için ayrıca bkz.: David Arnold, *a. g. e.*, s. 39 vd. Bu etkileşim nedeniyle, David Arnold, "Keşifler Çağı'nın saf bir Avrupalı'dan ziyade Avrupalı-Asyalı başarısı olarak görülebilecek bir kapsamı olduğu" kanaatindedir. Bkz.: s. 41.

⁶ Sefer esnasında kuzey doğu rüzgarlarının etkisiyle yönünü şaşırarak Cabral, seferin bir yan-ürünü olarak Brezilya'yı bulmuştu. Bkz.: Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, Trc.: Halim İnal, (İstanbul: E Yay., 1976), s. 143.

⁷ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, (Ankara: TTK Yay., 2. Baskı, 1987), Cilt: III, s. 59.

eder gibi uyarı olsun diye yerli hükümdarlara gönderdikleri dışında bütün tutsakları öldürüyorlardı. ‘Avrupa Uygarlığı’ Hint Okyanusuna ulaşmıştı.”⁸

1505 yılına kadar Portekizliler her yıl güçlü bir donanma ile Hindistan kıyılarına gelir, burada mallarını satar, alacakları malları –yine kendilerine özgü zulüm ve vahşet yöntemleriyle ucuza— alır, geride küçük bir deniz gücü bırakarak geri dönerlerdi. Buradaki gemiler de, kendi sorumluluklarına verilen bölgedeki Portekizli memur ve tacirleri koruma görevi yerine, Kızıldeniz’e kadar gidip, buralarda faaliyet gösteren Arap ticaret gemilerini soymayı daha kârlı ve tercih edilebilir bir iş olarak görmekteydiler. Ancak 1505 yılından itibaren yeni bir siyaset takip edilmeye başlandı: 3 yıl için bir kral naibi atandı ve gereken yerlerde sığınaklar yapıp Hindistan’da kalabilecek kimselerin bu sağlamlaştırılmış ve gerçekten Portekiz sömürgesi sayılabilecek kalelerde kalmalarına karar verildi. 1505 Eylülünde ilk kral naibi olarak Francisco de Almeida büyük bir donanma ve 1500 askerle Hindistan’a geldi. Başlangıçta Kannanur ve Koçin’de yapılan kaleler daha sonra Goa, Diu ve Seylan, Socotra Adası, Babülmendep’te yapılacak olanlarla birlikte Portekiz’in Hint Okyanusu’nda kurduğu sistemin temel direklerini oluşturmaktaydı. Bu üsler inşa edildikten ve bölgeye yerleştikten sonra Portekizliler, Malabar kıyılarında dolaşp Arap gemilerini batırmaya koyuldular. Böylelikle Doğu’ya doğru gelmek isteyen Müslüman tüccarların gemileri, rotalarını Maldiv adalarının güneyinden geçirmek zorunda kaldılar.

Portekizliler Hint denizlerine ulaştıktan sonra geçen ilk 9 yılda yerleşmek, üsler kurmak ve Malabar kıyılarının denizlerine egemen olmakla meşgul oldular. Küçük fakat birbirlerini çekemeyen devletçikler arasında var olan rekabet ve çekişme de, bu siyasetlerini uygulamalarında onlara bir kolaylık sağladı.

Portekizlilerin, Hindistan’ın bütün deniz ticaretini tekellerine almaya çalışmalarıyla, bu ticareti daha önce elinde tutan Arap tüccarların, Süveyş-Nil-İskenderiye yolundan geçen mallardan üçte bir oranında vergi alan ve tebaaları da nakliyat işleri dolayısıyla epey para kazanan Mısır Memlûkluları ve bu malları İskenderiye’den Avrupa’ya taşıyan özellikle Venedikli gemiciler ve tüccarlar çok büyük zarar gördüler.⁹

Portekiz gücünün Hint Okyanusu’nda gerçek anlamda kurulması Alfonso Albuquerque ile gerçekleşmiştir. Önceki vali Francisco de Almeida’nın karada

⁸ Raimondo Luraghi, s. 145.

⁹ Y. Hikmet Bayur, s. 62.

üsler kurmanın Portekiz için bir zaaf oluşturacağı şeklindeki kanaatinin tersine, Albuquerque, Hint kuvvetleri Goa'da bir de kara devleti kurarak karada da Portekiz egemenliğini yaygınlaştırmanın yollarını arıyordu. Albuquerque, 1510'da ele geçirdiği Goa'yı bir ticaret merkezi haline getirmek için var gücüyle çalıştı. Hindistan'daki Portekiz etkisinin başlangıcında, Albuquerque kendisini "Müslümanlığın yıkıcısı ve yerlileri özgürlüğe kavuşturan" olarak sunmaktaydı.¹⁰ Yönetiminin amacını ise, "Hindistan ile Avrupa arasındaki ticari ilişkilerin Portekiz tarafından denetlenmesini sağlamak" olarak açıklamaktaydı.¹¹

1581'de İspanya kralı II. Filip, Portekiz'i fethettiğinde Doğu ticaretinin Portekiz tekelinde kalmasına izin verdi. Portekiz ticaretinde, özellikle baharat ürünlerinin ticareti ve taşınması işi Krala ait kabul edilirdi ve bunun dışında kalan malların taşınmasında bir serbestlik söz konusu idi. Ancak, bu malları taşıyacak gemilerin Portekiz makamlarına bir vergi vermeleri gerekmekteydi. Bu vergiyi vermeyen gemilerin soyulması ve batırılması ise doğal karşılanırdı.¹²

¹⁰ Aşağıdaki pasaj, Albuquerque'nin Malaka'yı ele geçirmeden önce yazdığı raporun bir kısmıdır. Metin Albuquerque'nin bölgede uygulamak istediği siyaseti ve bu siyasetle elde edilmek istenenlerin bir özetini sunmaktadır: "Efendimiz için yapacağımız ilk hizmet, Arapları bu ülkenin dışına atmak ve bu Muhammedi hizbi yok etmektir. Böylece bundan sonra bir daha asla parlamasın. Bu girişimimizden öylesine umutluyum ki, eğer önümüzdeki bu görevi başarabilirsek, Arapların idaresindeki Hindistan da bizim idaremize geçecektir. Zira onların çok büyük bir kısmı, belki de hepsi, bu ülkeyle [yaptıkları] ticaret sayesinde geçinmekte, büyümekte, zenginleşmekte ve geniş hazinelerin efendileri olmaktadır... Diğer bir neden de, bu şehri alarak Kral Dom Manuel'e hizmet etmektir. Zira [bu şehir] Arapların her yıl Boğazlara taşıdığı —bunu yapmalarını engellemeye dönük herhangi bir şey yapmadığımız— bütün baharat ve ilaç [ticaretinin] merkezidir. Fakat eğer onları bu eski pazarlarından mahrum edersek, bu malların ticaretini yapabilecekleri bir limanları kalmayacak ve [dolayısıyla da] bu bölgedeki rahatlıkları devam etmeyecektir. Zira Malabar'ın biberini ele geçirdikten sonra, her yıl buralardan Mekke'ye taşınan 40-50 gemilik her tür baharat artık taşınamayacaktır. Bunu sağlamak için Comorin Burnu yakınlarında sürekli dolaşan, etrafı kolaçan eden masraflı ve büyük bir filo gereklidir... Eğer biz Malaka ticaretini onların elinden alabilirsek, o zaman, Kahire ve Mekke bütünüyle yıkılacak ve Venedik'e baharat taşınamayacak, [Venedik] tüccarları baharat için Portekiz'e gitmek ve oradan satın almak zorunda kalacaklardır." Bkz.: R. C. Majumdar, H. C. Raychaudhuri ve Kalikinkar Datta, *An Advanced History of India*, (Londra: MacMillan & Co., 1953), s. 29.

¹¹ R. Mukharjee, s. 101.

¹² Portekizlilerin bu uygulamaları, aynı zamanda, korsanlık faaliyetleri için de bir açıklama sunmaktadır. Korsanlık gibi meşru olmayan yöntemler, gerek Hint Okyanusunda ve gerekse Atlantik'te sömürgeci denizci güçlerin sıklıkla uyguladıkları gayri-resmi bir yöntem idi. Bu yöntemi, bütün Batılı devletler birbirlerine ve yerli güçlere karşı şiddetle uygulamışlardı. Konuyu daha anlaşılır kılmaya açısından, René Sédillot'un şu ifadeleri çok açıklayıcıdır: "Dieppeli Jean Ango'dan İngiliz Francis Drake'e kadar yığınla korsan bütün denizlerin başına bela kesilmişlerdi. Bunlar gemi donatan ve serüvenciydiler; haydut ve soyluydular; hep korsan kaldılar ve yurtlarının hizmetinde yasalmiş gibi değerlendirilen, fakat buna rağmen yine de pruvva direğinde ipe çekilmekle bitebilecek bir mesleği yürüttüler. Elde ettikleri ganimet göz kamaştırıcıydı: Jean Ango birkaç yıl içinde üç yüz Portekiz gemisi ele geçirdi; geliriyle Dieppe'de bir saray yaptırıp Varengeville'de bir malikane sahibi oldu. Hawkins köle taşıyan bir gemi konvoyunu yakaladı, köleleri şekerle zencefil karşılığı sattı, İngiltere'nin en zengin adamı oldu (1562). Drake, Peru'dan altın getiren bir İspanyol kafilesini ele geçirdi (1580). Fransa kralı I. François, Ango'yu huzuruna kabul etmediği gibi, onu açıkça kınadı; fakat öte yandan korsanlıktan elde edilenlerin önemli

“Özet olarak durum şudur: a) Doğu denizlerinde işlemek isteyen her yerli gemi Portekizlilerden izin almak ve onlara haraç vermek zorundadır; b) bununla birlikte bunların hiç biri baharlı nesne taşıyamaz; c) Avrupa ile Doğu arasındaki tecim yalnız Portekiz gemileriyle yapılabilir.”¹³

Bütün bunlara rağmen, Portekizlilerin Hindistan’daki varlıkları çok da uzun süreli olmamıştır. Başlangıçtan itibaren, Hindistanlı idareciler, onların yerleşmelerine pek sıcak bakmadılar. Bu, Vasco da Gama 1498’de Kalikut’e demir attığında sıcak karşılanmasına ve ticari ilişkilere başlama izni kendisine verilmesine rağmen böyle olmuştur. Portekizli tüccarların Hintli idareciler tarafından istenmeyişlerinin birkaç sebebi bulunmaktadır. *Birincisi*, Portekizliler, başlangıcından itibaren ticarete üstün duruma gelmek için bölgedeki diğer tüccar ulusların (örneğin Arapların) faaliyetlerini sahip oldukları donanma gücünü kullanarak zorla durdurmuşlardı. *İkincisi*, bölgede din değiştirme konusundaki çalışmaları Müslüman ve hatta hoşgörülü Hintli yöneticiler için can sıkıcıydı. İngilizler bu konuda daha nötr veya başka bir deyişle daha kurnaz davranmaktaydı. *Üçüncü olarak*, yaptıkları korsanlık faaliyetleri rahatsızlık kaynağıydı. *Dördüncüsü*, diğer Avrupalı şirketlerin bölgeye gelmesiyle birlikte, Portekizlilerin alt-kıtadan sökülüp atılmasında Hintli idareciler yeni şirketlere, ülkelere (Hollanda ve İngiltere) destek vermişlerdi. *Bir diğer sebep olarak da*, Hindistan’a ulaşmak için çıkılan sefer esnasında Brezilya’nın bulunmasıyla Portekizlilerin sömürgeci faaliyetlerini Batı’ya kaydırmalarından söz edilebilir.

On yedinci yüzyılın hemen başlarından itibaren İngilizlerin Hint Okyanusu’ndaki faaliyetleri, Portekizlilerin bölgedeki siyasetlerine önemli darbeler vurdu. Gerek askeri anlamda ve gerekse bölgedeki siyasal ilişkiler anlamında Portekiz güç kaybetmeye başladı. Portekiz gücünün Hindistan’daki örgütlenmesinin getirdiği bünyevi rahatsızlıklar da bu başarısızlıklarda önemli rol oynamıştı.¹⁴

kısının güvence altına alınmasını da sağladı. Kraliçe Elisabeth, Hawkins ile Drake’i kamuoyu önünde azarladı, fakat el altından onlara işlerine devam etmelerini bildirdi.” Bkz.: René Sédillot, *Dünya Ticaret Tarihi*, Trc.: Nermi Erendor, (İstanbul: Cep Kitapları, 1982), s. 233.

¹³ Y. Hikmet Bayur, s. 71.

¹⁴ İngiliz Doğu Hindistan Şirketi’nin Hindistan’a gönderdiği ve 1616’da Moğol sarayına ulaşan Sir Thomas Roe’nin bölgedeki İngiliz gücünün yerleşmesi ve devamı adına —o an için— geliştirdiği siyasetin ana hatlarının zikredilmesi, bunun tersi bir siyaseti takip eden Portekiz gücünün başarısızlığını anlamak açısından belki de daha faydalı olacaktır. Öncelikle Roe, Portekiz donanmasını yenebilecek güçte olmalarına rağmen savaş taraftarı değildi; zira ona göre, böyle bir savaş “Moğolları taciz edebilirdi ve dahası bu, yıllarca kazanılacak kârın ödeyemeyeceği bir masraf” anlamına gelmekteydi. Roe’nin düşüncelerini anlatan şu pasaj, aynı zamanda, Hindistan ve Doğu ticaretinde rakipsiz kalana dek bu

Hindistan ve Hollanda

Anlaşıldığı kadarıyla, başlangıçta Hollandalıların Doğu ticaretiyle ilişkisi, Portekiz limanlarından Doğu mallarını alıp, yaygın denizcilik teşkilatlarının yardımıyla, kuzey ve orta Avrupa'ya satmak şeklinde idi. On yedinci yüzyılın başlarında İspanya'ya isyan eden Hollandalılara Portekiz limanları (Lizbon) kapatıldı. Sonraki dönemde, görüleceği gibi, Hollandalılar bu ticarete doğrudan müdahil olmaya çalıştılar. Portekiz'in zayıflamaya başlaması da bu durumu kolaylaştırdı.

Daha önceki dönemlerde Kuzey denizlerini aşarak Hindistan'a gitmeye çalışan Hollanda, bu çabalarında başarılı olamadı. İlk kez 1595'te, Portekizlilerin güzergahını izleyerek, Java ve Sumatra'ya 4 gemi gönderildi. Sefer, 1 gemi kayıpla, fakat kârla neticelendi. Daha sonraki yıllarda, daha çok sayıda gemi gönderildi ve büyük kârlar elde edildi. Hint ticaretinin çok kârlı olmasına rağmen, Hollanda şirketleri arasında rekabetin oluşu ve birliğin kurulamayışı Portekizliler karşısında bir başarı elde etmelerine engel oldu. 1601 yılında kurulan İngiliz Doğu-Hindistan Şirketi'ni de örnek alarak 1602 yılında 540.000 £ sermayeli Hollanda Birleşmiş Doğu Hint Şirketi kuruldu ve Uzak Doğu ticaretinin tekeli bu şirkete verildi. Şirket, Hollanda Devleti'nin bir fermanı ile; savaş yapmak, antlaşma yapmak, topraklar fethetmek ve büyük kaleler inşa etmek gibi yetkilerle donatılmıştı. Böylelikle şirket, o günlerde Avrupa'daki diğer Fermanlı Ticari Sermaye Şirketleri gibi "savaş ve fethin büyük bir aracı" haline gelmişti.¹⁵

---

düşünme tarzını ve tavsiyeleri dikkate alan ve uygulayan İngiliz sömürgeci zihniyetini anlamak açısından da önemlidir: "İlk ulaştığımda, bir kalenin çok gerekli olduğunu anladım, fakat tecrübeler[imin bana] öğrettiği şeydi ki, avantajlarımız için bundan vazgeçmeliydik. Eğer imparator bana 10 tane verirse, ben 1 tanesini kabul edecektim. [Böyle düşünmemin sebeplerinden] birincisi, bu durumun ticaretimize hiçbir katkısı olmayacağıdır. İkincisi, masraf, [yapacağımız] ticaretin kaldırabileceğinden daha büyüktür; zira bir garnizonun varlığını sürdürebilmek sizin kârınızı yiyecektir; savaş ve ticaret birbiriyle uyumsuz. Kanaatimce, deniz haricinde kendini asla kendinle meşgul etmemelisin, orada kaybedebileceğin sıklıkta kazanabilirsin de. Portekizliler, pek çok zengin yerleşimleri olmasına karşın, askerlerini beslemek için mahvoldular ve garnizonları da hala vasat durumda. Onları savundukları için, Hindistan'ın avantajını kullanamadılar... Aynı hataya, burada kılıç zoruyla plantasyonlar kurmak isteyen Hollandalılar da düştü. Burada mükemmel depolar kurdular; her yerde çalışıyorlar; en iyi şeylere sahipler; gene de ölü harcamaları bütün kazançlarını tüketiyor. Şu bir kural olsun: Kâr istiyorsan eğer, onu denizde ve tamamıyla ticarete ara. Zira, Hindistan'da garnizonlara saldırmak ve kara savaşları tartışmasız bir biçimde hatadır... 'Çok sayıda liman, yerleşim yeri ve fabrika kazanç sağlamaz; [sadece] masrafını artırır, fakat masrafı karşılamaz. Size gerekli olan, gemilerinin, yatırım mallarının uygunluğu ve hizmetçilerinin çalışmasıdır... Burada ticaretinizi kurumlaştırmak, sandığımız kadar, sarayın yardımına muhtaç değildir. [Şirket üyelerinin] bir parça desteği ve sağduyusu, az bir masrafla, kâr olarak [Şirkete] geri dönecektir... Elbise, kurşun, diş, cıva ölü ürünlerdir ve asla bu ticareti kaldırmaz. Bunu değiştirerek yardıma koşmalısınız." Sir Richard Burn, "Jahangir", *The Cambridge History of India: The Mughul Period*, (Cambridge University Press, 1937), Cilt: VII, s. 23-25.

¹⁵ R. Mukharjee, s. 59.

Hollanda sömürge siyasetini belirleyen Coen, kıyı ve denizleri denetleyerek ticaret tekeli kurmak yerine, üretim bölgelerini bütünüyle veya kısmen ele geçirme yolunu benimsedi. Coen, Hindistan'da güçlü kara devletlerinin bulunuyor oluşu nedeniyle, bu işi, Cava ve Sumatra gibi Malay adalarında yaptı. Burayı tercih etmesinin iki sebebi daha vardır: Burada, Portekizlilere ait kale ve üsler bulunmamaktaydı ve ayrıca da, bu bölgede Baharat çok daha fazla idi. Bunun için, Batavya kentini kurdu ve yavaş yavaş etrafı işgale koyuldu. Böylelikle, ahalisi nispeten güçsüz, küçük devletçikler idaresinde veya oymaklar halinde yaşayan Endonezya denilen bölgede, bazen zor kullanılarak, bazen yerlilerle —yalnız Hollandalılarla işbirliği yapacaklarına dair— anlaşmalar yaparak ve her önemli görülen yerde üsler ve kaleler inşa ederek Hollanda sömürge imparatorluğunun temelleri atıldı.

Hollandalılar, bu adalardan satın aldıkları baharata karşılık para vermektense pamuklu vermenin daha karlı olduğunu fark ettiler. Avrupa'daki merkantilist ekonomi anlayışı nedeniyle Hollandalıların bölgede takip ettikleri ekonomi politikası şu şekilde oldu: "Endonezya halkı sattıkları baharlı maddeler karşılığında Avrupa malları almıyorlardı; çünkü onların başlıca ihtiyaçları Hindistan'da yapılan pamuklular ve bundan başka da yine Hint afyonu istiyorlardı. Bu pamuklular ve afyon karşılığı olarak Hintliler de Avrupa malı ve genel olarak herhangi bir mal değil, nakit yani değerli maden istiyorlardı; çünkü... Hindistan hemen bütün ihtiyaçlarını kendi kendine karşılayabilecek bir durumda idi."¹⁶ Anavatandan nakit para ya da değerli madenlerin çıkarılması zorluğu karşısında Hollandalı tüccarların takip ettikleri siyaset temelde iki şekilde olmuştur. Birincisi, Hindistan'da borçlanmak ve bu borç para ile oradan mal satın almak, sonra bunun satılmasıyla elde edilen kazançtan da bu borcu ve faizini ödemek. Daha sıklıkla kullanılan ikinci yol ise, bir kere anavatandan çıkmış olan sermayeyi sürekli olarak Asya ve Afrika ülkeleri arasında kullanmak, onu orada değerlendirmek ve bu ticaretten hasıl olan safi kârı ve hatta sermayenin artırılması istendiği durumlarda daha da az bir miktarı anayurda baharlı madde veya türlü Asya malı biçiminde sokmaktı.

Bu amaçla şirket, Çin, Japonya, Endonezya ve Hindistan arasında geniş bir ticaret ağı oluşturdu. Japonya'da zengin gümüş madenleri vardı, dolayısıyla oradan mal karşılığında gümüş yani nakit elde etmek kolaydı. Gümüş vermek için Japonya en çok ham ipek ve deri istiyordu; bunlar Çin Hindistanı ve Hindistan'dan alınıp oraya götürüldü. Çin ve Çin Hindistan'ı da baharlı

¹⁶ Y. Hikmet Bayur, s. 79.

maddeler ve türlü cins ağaçlar (kokulu sandal ağacı ve boyacılıkta kullanılan bazı ağaçlar) karşılığında gümüş ve altın veriyordu. Bu madenler, yani paralar Hindistan'dan pamuklu, deri, afyon vs. almakta kullanılıyor, bunlar sayesinde Endonezya vs. yerlerden türlü ağaçlar ve baharlı maddeler alınır ve Çin, Çin Hindistan'ı ve Japonya'da satılırdı; keza ilk iki ülkeden alınan ipek Japonya'ya götürülürdü. Bu ticaret ağı, anavatandan çıkarılan para ile başlangıçta harekete geçirilmekte ve ardından elde edilen kârla satın alınan baharat anavatanda satılmakta ve elde edilen kâr da anavatanda kalmaktaydı.

Hollandalılar, Endonezya adalarında gittikçe büyüyen bir kara imparatorluğuna doğru dönüştükçe, zamanla, birtakım ürünlerin ekimini bizzat kendileri yapmak zorunda kaldılar. Bu amaçla Gucerat, Bengal, Bihar ve Orissa'da *fabrikalar* kurdular. İş gücüne duydukları ihtiyacı da, Hindistan'dan esir satın almak suretiyle giderdiler.¹⁷

Hindistan ve Fransa

Fransa'nın okyanus ötesi maceraya girişmemelerinde ya da geç kalmalarındaki nedenlerin en önemlilerinden birisi, alternatif olarak Akdeniz ticaretinden diğer ülkelerin aldığından daha çok pay alıyor olmalarıdır. Bu payı kaybetmek istemediler. Dolayısıyla, hem geleneksel ilişki merkezlerinden kopmamak, hem de yeni gelişmelerin dışında kalmamak Fransız siyasetinin bir parçası olmuştur. Ancak ikisini bir arada gerçekleştirme şansı pek bulamamıştır. Yeni ilişkilere etkin bir şekilde dahil olamadığı gibi, geleneksel ilişkilerin getirdiği zenginliklerin de zamanla zayıflaması Fransa'ya uzun vadede sıkıntılı anlar yaşattır.

1664'te, Colbert, Doğu Hindistan Şirketi'ni kurdu. Şirketin sermayesi 15 milyon "livre" olarak belirlenmişti. Ancak şirketin bu sermayesi hiçbir zaman bir araya getirilmedi. Belirlenen miktarın ancak üçte biri toplanmıştı.: "Fransız şirketi bu adı taşımakla birlikte, sermayesinin teşekkül tarzından da anlaşılacağı gibi hiçbir vakit Felemenk ve İngiliz adaşları gibi gerçekten bir şirket olmayıp bir devlet müessesesi olmuş ve ona göre bir yandan siyaseti tecimden [= ticaretten] üstün tutması, öbür yandan da başındakilerin tecimden çok asker ve idareci kimseler bulunması yüzünden tecim işlerinde boyuna kaybetmiştir."¹⁸

¹⁷ R. Mukharjee, s. 60.

¹⁸ Y. Hikmet Bayur, s. 94.

1756'da Avrupa'da başlayan 7 yıl savaşı 1763 yılında İngiltere ile Fransa arasında barış antlaşması yapılarak neticelenir. Savaş Avrupa'da olduğu kadar Hindistan'da da iki ülke kuvvetleri arasında sürmüştür. 1761'de Fransız güçlerinin Hindistan'daki başkenti konumundaki Pondişeri İngilizlerin eline geçmişti. Antlaşma sonrasında, İngilizler 1749'dan beri işgal ettikleri yerleri Fransızlara geri vermeyi kabullenmişlerse de buralarda kalan Fransız asker ve silah gücünü sınırlandırmıştı. Böylelikle, Fransızların Hindistan'daki varlığı kıyıdaki bazı ticaret merkezlerinde sadece ticaret yapımlarıyla sınırlı hale gelmişti. Bu tarihten sonra Hindistan'da bir kara imparatorluğu oluşturma imkanına sahip tek Avrupalı güç olarak İngiltere tek başına kalmıştı.

Hindistan ve İngiltere

İngilizler, Portekizli gemicilerin Hindistan'a varmalarından itibaren, — Portekizlilerle karşılaşmadan— Hindistan'a ulaşmanın yollarını aradılar. İlk bilinen girişimleri 1527'deydi. İspanya'nın Sevilla şehrinde uzun yıllar bulunmuş olan Robert Thorne adlı bir İngiliz tüccar Portekiz'in Hindistan'la ticari ilişkileri hakkında çok kesin bilgiler edinmiş ve VIII. Henry'ye İngiliz ticaret burjuvazisinin Hindistan'a bir yol bulabileceği ve o dönemde Portekizlilerle aynı konumu elde edebilecekleri bir öneride bulunmuştu. Portekizliler Ümit Burnu'ndan geçerek Hindistan'a giden yol üzerindeki ayrıcalıklı durumlarını zor kullanarak savundukları için, Thorne'un önerisi "kuzeydoğuya doğru yelken açmak" suretiyle Hindistan'a ulaşılması şeklindeydi. VIII. Henry'nin idaresi süresince, bu amaçla, iki seyahat yapıldı: Bir tanesi 1527 civarında, diğeri ise 10 yıl sonra. Fakat her iki girişim de başarısızlıkla neticelendi. Yüzyılın sonlarında kuzeydoğu yolunu kullanan birkaç sefer daha yapıldı, fakat öncekiler gibi bunlar da başarısızlıkla neticelendi. Sonraki yıllarda yapılan seferler de aynı şekilde başarısızlıkla sonuçlanmıştı. İngilizler, en nihayetinde, Hindistan ticaretinden pay almak için Portekizlilerle çatışmayı göze aldılar ve Çin'e Ümit Burnu güzergahından iki sefer yaptılar. İlki 1582'de, ikincisi 1596'daydı. İkincisi Kraliçe Elisabeth'in mektubunu Çin İmparatoruna götürüyordu. Fakat her iki sefer de fiyaskoyla neticelendi.

Bu arada, 1580'de, Kaptan Drake,¹⁹ New Hemisphere'den çıktığı ve dünya turu yapmayı hedeflediği deniz yolculuğundan Ümit Burnu'nu dolaşarak

¹⁹ Kaptan Drake, daha önce kendisinden bahsettiğimiz İngiliz korsanı Francis Drake ile aynı kişidir. Lord ve Sir unvanlarına sahipti. Kaptan Drake örneği, aynı zamanda, deniz yoluyla dünya turu yapma

geri döndüğünde, beraberinde, *yarım milyon poundluk bir ganimet bulunuyordu*. Bu Tahtın bir yıllık gelirine denkti.²⁰ İngiltere için Ümit Burnu yoluyla Hindistan'a seyahat etmenin mümkün olduğuna dair iddiası, bir kez daha, İngiliz ticaret burjuvazisinin umutlarını yeşertti. Dünya etrafında ikinci turuna 1586'da başladı ve İngiltere'ye, beraberinde Ümit Burnu güzergahına ilişkin denizcilik bilgileriyle dolu olarak, 1588'de döndü. Korsanlık faaliyetleriyle ele geçirilen Portekiz gemilerinin "baharat, pamuklu kumaşlar, ipek, altın, inci, ilaç, porselen, abanoz vs. yükleri İngilizlerin isteklerini kamçılamaktaydı.

Böylesi seferler ve korsanlık faaliyetleri için daha yoğun ve kapsamlı hazırlıklar yapıldı. *Tüccar Maceracılar* adı altında örgütlenmiş olan İngiliz tüccarlar, 1581'de Asya'ya, oradaki ticaretin durumuna ilişkin raporlar sunmakla görevli insanlar göndermeyi kararlaştırdılar. Bu tüccarlar Suriye ve İran üzerinden gitmekteydiler. Zira, Ümit Burnu güzergahına zorla girenleri Portekizlilerin mahvettiklerini kavramışlardı. Böylece 1583 Şubatında Kraliçe Elisabeth'in Hindistan'ın Büyük Moğol İmparatoru Ekber'e hitaben yazılmış bir mektubunu taşıyan bir grup tüccar-gezgin yola çıktılar.

Basra'ya ulaştıktan sonra grup ikiye ayrıldı. Ralph Fitch, John Newberry, William Leeds ve James Story Hindistan'a doğru ilerlediler, diğerleri orada kaldı. Fitch ve arkadaşları Hürmüz adasından geçmeyi düşünüyorlardı, fakat Portekizlilere esir düştüler. Bu, Atlantik kıyısındaki tüccar devletlerin kendi ticari menfaatlerini nasıl koruduklarına ilişkin bir fikir verebilir. Bu tüccar grubu tutuklanmalarının yanı sıra, bir de, Portekizliler tarafından dini açıdan sapkın olmakla suçlandılar. Goa'da hapsedildiler. Portekiz Hindistanı'nın başkenti Goa'daki Engizisyon'da yargılanacaklardı. Ancak, bir İngiliz Cizvitinin yardımıyla Fitch ve arkadaşları, Story hariç, kaçmayı başardılar. Story, Goa'da bir derviş-rahip oldu. Diğer üçü, gizlice alt-kıtanın içlerine, Fatihpur Sikri'ye doğru seyahatlerine devam ettiler. Burada Moğol Sarayı'nın ihtişamını gördüler. Dileklerini resmi olarak Ekber'e iletmediler, zira Ekber gibi büyük bir monark için İngiltere ve Kraliçesi o kadar büyük bir ilgiyi hak etmiyorlardı. Böylece ekip, Kraliçenin mektubunu vermeyi başaramadı, fakat mücevherci olan Leeds, iyi bir maaşla Saray'da iş buldu.

---

girişimlerinin turistik bir seyahat ihtiyacından öte arzularından kaynaklandığını göstermektedir. En azından, beraberinde getirdiği Krallığın bir yıllık gelirine denk servet bu konuda açıklayıcı olmaktadır.

²⁰ Maurice Collis, *British Merchant Adventurers*, (William Collins of London, 1942), s. 8. (Aktaran: R. Mukharjee, s. 61.)

Fitch, doğuya doğru seyahat etmeye karar verdi. 1584'te Ganj'da bir botla, Bengal'deki Hugli'ye doğru yolculuğuna devam etti. Hugli'den Chattagong'a geçti ve oradan da bir botla Burma'daki Pegu'ya. Bir müddet Burma'da kaldı ve civar yerleri ziyaret etti. Siyam'da ticari bir araştırma yaptıktan sonra Burma'ya döndü. Oradan da Singapur yakınlarındaki Malaka'ya gitti. Bu seyahatlerinde, Malaka Boğazının Uzak Doğu ile ticaret yapmak isteyen ya da Doğu ticaretini denetlemek isteyen deniz güçleri için hayati öneminin farkına vardı. Oradan Pegu'ya döndü ve daha sonra da memleketine dönmek için hazırlıklara başladı. Deniz yoluyla Seylan'a, oradan Hindistan'ın batı sahili yoluyla Koçin'e, ardından da Goa-Basra-Babil-Musul-Halep güzergahını izleyerek Londra'ya ulaştı. Newberry eve dönüş yolunda, Pencap yakınlarında ölmüştü. Yolculuğu 8 yıl sürmüş olan Fitch, bu süre içinde gördüklerini kaleme almıştı: Doğu ülkelerinin muazzam başarılarını, kendisine çok önemsiz gözüken kendi ülkesininkilerle karşılaştırdı. Pegu'yu Londra'dan daha büyük bulmuştu.²¹ Doğu'daki seyahati boyunca Fitch ayrıca İngiliz tüccarları için hayati önemdeki pek çok bilgiyi de topladı. Burma kralı Nanda Bayin'e ilişkin bilgiler de toplamıştı. Burma'nın denizde fazla bir gücü olmadığını söylüyordu, zira sadece birkaç gemisi bulunmaktaydı. Böylesi yorumlar güçlü bir deniz gücünün, bölgedeki ticaret ağı üzerinde egemenlik kurmak isteyenler için önemini ve gerekliliğini vurgulamaktaydı. Gerçekten de, bu nedenle, kıyı ticaretini ele geçirmek isteyen çeşitli Avrupalı milletlerin ticaret burjuvazileri deniz filolarını daha da güçlendirmek için girişimlerde bulunmaya başlamışlardı. Hindistan'ın güçlü bir deniz filosunun olmayışı ve dahası, çok parçalı bir yapısı, —nihai noktada kendi aleyhlerine olacak sonuçlar doğuracak— Avrupalı ticaret şirketleriyle ittifak etmeyi doğurdu. Fitch'in sunduğu Hindistan, Burma ve Siyam'daki ticaret hayatına ilişkin bilgiler, Londra'daki tüccarlar tarafından çok faydalı bulundu. 250 yıl sürecek dev bir organizasyon olan Doğu Hindistan Şirketi de bu bilgilerin ışığında kurulmuştu.

1591'de Sir James Lancaster, Ümit Burnu'nu iki kere dolaştı ve Hint okyanusunu geçti. O ve birçok sağ kalan kişi, nice *maceradan* sonra evlerine dönmeyi başardılar. Bu girişimler, Doğu Hindistan Şirketi'nin kurulması noktasında Londra'daki tüccarları daha bir etkilemişti. Portekizliler ile birlikte Hindistan'a, Ümit Burnu üzerinden Goa'ya kadar seyahat etmiş olan İngilizlerin izlenimleri de İngiliz tüccarlar üzerinde etkili olmuştu. Goa'da 6 yıl yaşamış olan Hollandalı Jan Huyghen van Linschoten'in Hindistan hakkında 1595-1596'da yayınladığı eserinin İngilizce tercümesi de Hindistan ticareti ve

²¹ R. Mukharjee, s. 63.

bölgedeki siyasi ve ticari durum hakkında önemli bilgiler vermekteydi. Bu bilgiler, İngiliz Doğu Hindistan Şirketinin oluşumunu hızlandırdı. 1595'te Hollandalıların Ümit Burnu'nu geçerek Hindistan'a gitmeleri, İngilizleri iyice teşvik etti. Böylece 1599'da doğrudan *Maceracı Tüccarların* himayesinde 30,133 £, 6s. 8d.'lık 101 hisseli bir şirket kuruldu. Üyelerden her biri 100 £'den 3,000 £'e kadar hisse alabilecekti.

Kurum, Kraliçe'den, "üç gemi ve dışarı çıkarmak için külçe altın ve imtiyaz için teminat" rica etti. Yönetici çevrelerin İspanya ve Portekiz ile barışı bozmak konusundaki tereddütlerine rağmen Kraliçe ikna edildi ve John Mildenhall adlı bir tüccar, elçi olarak Moğol İmparatoru'na gönderildi. Mildenhall ancak 1603'te ulaşabildiği Hindistan'da birkaç yıl kaldı ve 1607'de İngiltere'ye, Ekber'in halefi Cihangir'den alınmış bir *ferman* ile geri dönmeyi başardı. Bu arada, İngiltere'de *Maceracı Tüccarlar*, 1600'ün sonunda Hindistan'a yolculuk konusunda hükümeti ikna etmeyi başarmışlardı. Bunun için 31 Aralık 1600'de Devlet Fermanı elde ettiler.

Şirket "Doğu Hindistan ile ticaret yapmakla yetkili, Londra Tüccar Şirketi ve Valisi" unvanını aldı. Kraliyet Fermanına göre Şirketin elde ettiği imtiyazlardan birkaç tanesi şöyledir: (1) Toplumun geri kalan kısmı, Şirketin tayin ettiği sınırlar haricinde ticaret yapmaktan men edilmiştir, (2) [Şirket] "her bir yolculukta 30,000 £'lik altın ve gümüş ihraç etme, aynı zamanda, ilk dört seyahatte İngiliz mallarını ihraç etmesi gümrük vergilerinden muaf tutulmuştur ve Hindistan mallarını İngiliz gemileriyle fermanın sonuna kadar aynı imtiyazlarla yeniden-ihraç etme" yetkisine sahiptir, (3) bu berat 15 yıllıktır, "fakat eğer [bu anlaşma] ülkenin menfaatlerine uygamaz ise iki yıllık bir uyarı neticesinde istediği zaman feshedilebilir; eğer ülkenin menfaatlerine uygun görülürse, Şirket de isterse, anlaşma 15 yıl için yenilenebilir."²²

Şirket, kuruluşundan itibaren şu üç temel ilke doğrultusunda hareket etti: (1) Diğer İngiliz tüccarlar karşısında, Doğu ticaretinde sahip olduğu imtiyazları ve tekel haklarını muhafaza etmek, (2) Doğu'daki çeşitli rakip ticari organizasyonları kovmak, (3) satıcı ülkelerden alınan malları elde etmek konusunda Doğulu idarelerden aldıkları özel imtiyazlarının güvenliğini sağlamak.

Hindistan'la ticaretin çok kârlı bir iş olması nedeniyle, İngiltere'deki diğer tüccar kuruluşları da Şirkete verilen imtiyazlardan yararlanmak ya da

²² R. Mukharjee, s. 66.

benzer imtiyazların kendilerine de verilmesini istemekteydiler. Ancak bu mümkün olmamıştır. Şirket, İngiltere adına bölgedeki ticaret tekeli elinde bulundurmıştır.

Şirketin kârları yalnızca adil bir ticari alış verişten kaynaklanmamaktaydı. Çoğu zaman % 100'lerin üzerine çıkan kârların bir kaynağı da, korsanlık faaliyetleriydi. Bu tür faaliyetlerde bulunanlar arasında, Doğu Hindistan Şirketi'ne tanınan imtiyazların benzerlerini isteyen fakat elde edemeyen tüccar ya da maceracılar olduğu gibi, bizzat Şirket çalışanları da bulunmaktaydı. Örneğin bu tiplerin ilki, Şirket kurulduğunda, ilk seferlere başkanlık eden Sir Edward Michaelbourne idi. Michaelbourne, özellikle Hollanda ve Portekiz gemilerine saldırıyor ve mallarına el koyuyordu. Verilere göre de, ilk dönemdeki Şirketin çok kârlı işler yapması, kârını yüzde yüzlerin üzerinde gerçekleştirmesi, biraz da, herhangi bir karşılık ödemediği korsanlık marifetiyle el koydukları bu mallardan kaynaklanmaktaydı. Bu tür faaliyetlerin ekonomik yanından öte sonuçları da olmaktadır elbette. Hatta bu sonuçlar nedeniyle, söz konusu yöntemlerin özellikle seçildiği de söylenebilir: Portekiz'in bölgedeki ticaret tekeli Arap tüccar ve denizcilerin elinden alma amacıyla kullandığı korsanlık yöntemi, benzer şekilde İngilizler tarafından Portekiz ve Hollanda tüccar gemilerine karşı uygulanmakta ve bu şekilde, İngiliz tüccarlarının rakipleri birer birer devre dışı bırakılmaya çalışılmaktaydı.

1660 sonrasında, İngiltere'de, endüstri ve ticaret alanındaki tekeller yavaş yavaş kaldırılmaya başlandı, fakat Doğu Hindistan Şirketi bundan hariç tutuldu. Doğu ticaretinin denetimini ve egemenliğini ele geçirmek için Portekiz, Hollanda, İngiltere ve Fransa arasında kıyasıya bir rekabet yaşandı.

17. yüzyılda Doğu ticareti üzerinde üçlü bir çekişme vardı: Portekiz—Hollanda, Hollanda—İngiltere ve İngiltere—Portekiz arasında. Daha sonra bu rekabete Fransa da eklendi. Başlangıçta pek fazla bir ilerleme kaydetmemesine rağmen, temel çatışma da Fransa ile İngiltere arasında meydana geldi. Doğu ticaretine ilgi duyan başka Avrupalı uluslar da oldu. Fakat onların ilgileri yukarıdakilere kıyasla çok küçük ölçekteydi ve çoğu zaman da “el altından” yapılan bir ticarete dayalıydı. Ya da, Hindistan ile özel bir alakaları yoktu. Yahut da, İngiliz sermayesi için çalışmaktaydılar. Danimarkalılar 1616'da Hindistan'a geldiler. Fakat onların operasyonlarında İngiliz sermayesi önemli bir rol oynamaktaydı ve ayrıca Danimarkalılar asla büyük ölçüde herhangi bir imparatorluk iddiası taşımadılar. Daha çok, özel iç-kara ya da başka türlü ticaretle el altından ilgilendiler. 1731'de, bir İsveç Doğu Hindistan Şirketi

kurulduysa da, onun ticareti daha çok Çin'e yönelmişti. 1770'ler ve 1780'lerde Kopenhag, Ostend ve Lizbon Hindistan ticaretinin merkezleri haline gelmişti, fakat buralarda ticaret yapanlar da büyük ölçüde İngilizler idi.²³

On sekizinci yüzyıl da İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin Hindistan'daki egemenliği rakipsiz kalmaktaydı. Şirket'in Hindistan'daki faaliyetleri tek düze bir seyir izlemedi. Çeşitli zamanlarda çok farklı siyasetler izleyen Şirket, kârını ve Hindistan'daki nüfuz alanlarını artırmakta idi. Bunun karşılığında, yerli halk daha da fakirleşmekteydi. Yerel idareler, pek çok kez, İngilizlere karşı koymaya çalışmışlarsa da, neticede mağlup olmuş ve İngilizlere yeni imtiyazlar vermek zorunda kalmışlardı. Her yeni imtiyaz da, İngilizleri daha fazla güçlendirmekte; buna paralel olarak da, yerli güçlü daha bir yoksulluğa ve yılgınlığa itmekteydi.

1716'da Ferruh-Siyer tarafından kendilerine verilen bir imtiyazla, Bengal içinde gümrük vergisi vermeden ticaret yapan Şirketin yerli ve Avrupalı memurları ticaret yaparken keyfi fiyatlar tespit etmekte, alış verişini zorla bu fiyatlar üzerinden yapmakta ve bu isteklerini çeşitli şiddet dolu yöntemler kullanarak gerçekleştirmekteydiler. İngilizler, her türlü baskı yöntemini kullanarak, Hintli üreticilerinin yalnızca kendilerine mal üretmelerini sağlamışlardı. Tüm koşulları kendileri belirliyorlardı ve Hintli üreticileri bu şartları yerine getirmeleri için askeri yöntemler dahi uyguluyorlardı. Hintlilerin atölyelerini, verdikleri siparişleri en avantajlı koşullarda ve en kısa zamanda yerine getirmelerini sağlama için, bir nevi hapisaneye çevirmişlerdi. Kendileri çok düşük vergiler verdikleri halde, yine de Hint mallarıyla rekabet edememekteydiler. Bunun karşısında, İngilizler, Hint mallarının İngiltere'ye ihracını çok yüksek vergiler koyarak engelleme yoluna gittiler. Bütün bu uygulamalar neticesinde Hindistan gittikçe yoksullaştı, halkın çalışma şevki kalmadı, yerli üretim ve ticaret kökünden sarsıldı. Bu durumu düzeltmek için yerli idarecilerden gelen kimi girişimler de vardı elbette. Örneğin, Navab Mir Kasım, bu durumu düzeltmek için Vali Vansittart'la iki maddelik bir anlaşma yaptı: a) Şirket dış ticareti gümrüksüz ve vergisiz yapacaktı, b) iç ticaret için kararlaştırılan % 9 oranındaki vergiler herkesçe verilecektir. Ancak Kalküta'daki İngiliz meclisi bu hükmü onur kırıcı bulup reddetti. Tuz ticaretinde % 2,5'lük vergi dışında herhangi bir şey ödememeyi kararlaştırdı. "Bunun üzerine Mir Kasım hiç beklenmedik bir şey yapar; iç tecim üzerindeki bütün gümrük ve vergileri kaldırır; yani İngiliz memurlarından bu münasebetle

²³ James Mill, *The History of British India*, (Londra: James Madden, 1858), Cilt I, s. 29. Aktaran: R. Mukharjee, s. 92.

para alamıyacağını anlayınca kimseden para almamıya ve bu yüzden kendi hazinesine giren vergileri feda etmeye karar verir; böylelikle kendi uyruklarını tecim işlerinde yabancı şirketin adamlarıyla eş bir duruma sokmak ister.”²⁴ Ancak Kalküta’daki meclis, bu hükme de anında karşı çıkar. Zira onlara göre, ancak kendilerinin ödemedikleri bu vergiyi yerli tüccarın ödemesi durumunda kazanç sağlayabileceklerdi. Dolayısıyla yerli tüccardan iç gümrük vergilerinin alınması gerektiği konusunda ısrar ederler. Mir Kasım ise, bu talebe karşı çıkar. Neticede çıkan savaşı kaybeden Mir Kasım kaçmak zorunda kalır. Yerine gelen, eski Navab Mir Cafer ise, işleri kendisini tahta çıkaran İngilizlerin çıkarlarına ve isteklerine uygun olarak iş görür. 1764’te Mir Kasım —sığındığı Oud Navabı ve Gurkanlı devleti Şahının yardımlarına rağmen— İngilizler tarafından kesin yenilgiye uğratılır. Bu tarih, aynı zamanda, Kuzeydoğu Hindistan’da İngiliz karşıtı hareketin yığınlığının da başlangıcını oluşturur.

1757 yılına kadar “Doğu Hindistan Şirketi”, tek tük bazı köylere, bir iki kente ve onların çevresine hükmeden küçük ordular besleyen bir ticaret şirketi idi. Şirket’i kuran, işleyişini ve İngiliz hükümetiyle ilişkilerini düzenleyen kanunlar da bu özelliğine uygun olarak yapılmıştı. 1757’den itibaren ise, Şirket, İngiltere ve Fransa’dan çok daha büyük kocaman bir ülkeye, Bengal, Bihar ve kısmen de Orisa’ya hakim hale gelmişti. Bu büyüme, İngiliz devletinin Şirket işleyişine ve idaresine gittikçe daha fazla müdahil olma isteğini artırmaktaydı. Şirket bünyesinde görev yapan memurların —gerek yerli idarecilerin atanmalarından aldıkları haraçlar ve gerekse de normal olmayan koşullarla elde edilen ticaret/yağma gelirleri sayesinde— olağanüstü servetler yapmakta ve bu servetlerini, İngiltere’de siyasal nüfuz kazanmak için harcamaktaydılar. Bu servetler aracılığıyla anavatanlarında üstün bir konum elde ettikten sonra da, bu konumlarını Hindistan’da daha fazla zenginlik kazanmak için kullanmaktaydılar.

İngilizlerin her ne pahasına olursa olsun mümkün olan en kısa sürede en fazla servet birikimi yapma doğrultusunda vahşi bir sömürü güdüsüyle hareket ederek Hindistan’ın tüm üretim, ticaret ve paylaşım sistemini darmadağın eden siyasetleri 1769-1770 yıllarındaki meşhur Bengal kıtlığını doğurmuştu.²⁵ Bu

²⁴ Y. Hikmet Bayur, s. 158.

²⁵ Kıtık haberleri Londra’ya ulaştığında, İngiliz yazarı ve 1714’den itibaren İngiliz parlamentosunda uzun süreler görev yapmış olan Horace Walpole (1717-1791) “Peru’da İspanyollar[ın yaptıkları katliamlar]ı geride bıraktık. Onlar, tüm şeytanî gayretlerine rağmen, hiç değilse, dinî ilkeler adına katlediyorlardı. Biz ise katlettik, yerinden yurdundan ettik, yağmaladık, gasp ettik. Doğu Hindistan Şirketi’nin görevlilerinin tekeli nedeniyle üç milyon [kişinin] helak olduğu Bengal’deki kıtlık hakkında ne düşünüyorsunuz?” değerlendirmesini yaparak, vatandaşlarının yurt dışına çıkmalarını reddediyordu. Bkz.: David Kopf,

tarihten itibaren; Hindistan sorunları ve hükümetin Şirketle ilişkilerinin düzenlenmesi konuları olağanüstü önem kazanmıştır. Uzun uğraşlar neticesinde, 1773'te Hindistan'a ait bir "Düzenleme Kanunu" çıkartıldı. Kanun bir anlamda, Şirketi iflas etmekten kurtarmayı amaçlamıştı.

Yeni kanun hükümete, Şirketin tüm işlerini denetleme yetkisi vermiyordu, ancak Şirketin bütün haberleşmesinin bir kopyasını hükümete göndermesini gerekli kılmaktaydı. Diğer değişiklikler ise şöyleydi: Hissedarlar kurulunda oy sahibi olmak için, 1000 hisseye sahip olmak gerekiyordu (daha önce bu sayı 500 idi); hiç kimse dört oydan fazlasına sahip olamazdı, (daha çok sayıdaki hisseyi güvenilir elemanları üzerine kaydetmek suretiyle bu kural da delinmiştir). Bengal valisi İngiliz Hindistan'ının genel valisi haline gelmekteydi. Onun kurulu (bir çeşit bakanlar kurulu) üyelerinin sayısı 12'den 4'e indirildi. Beş yıl için görevlendirilen Genel Vali ve ilk kurul üyelerinin isimleri kanunda yer almaktaydı, yani bunlar hükümetçe atanmıştı. Kanunun en tartışmalı kısmı, bu Genel Vali ve Kurulun oluşum şekliydi. Kurul, Genel Vali ve 4 üyeden oluşmaktaydı. Kararlar oy çokluğu ile alınacaktı.²⁶ Yeni kanunla birlikte, Hindistan'da yeni bir sömürge yönetimi dönemi açılmaktaydı. Bir anlamda bu siyasetin ana amacı, kendilerinin yoksullaştırdığı ve yıktığı bir ülkeyi yeniden inşa etmektir. Hindistan'ı kaybetmek istemiyorlardı; zira dünya coğrafyasının Avrupalı devletler arasındaki paylaşım rekabeti artmakta idi ve Hindistan, her şeye rağmen, hala bir zenginlik kaynağıydı. Fakat, artık bu kaynağın açgözlü bir servet oluşturma kaygısıyla yağmalanıp yok edilmemesi, tam tersine bir devlet perspektifinden yeniden düzenlenmesi, sistemin daha iyi işler hale getirilmesi gerekmektedir. Bütün bunlar, her şeyden önce İngiltere için yapılmalıydı. Yeni dönemde, Hint kültürüne ve tarihine önem verilmiş olmasına karşın, her zaman bu amacın ön planda tutulduğu hiçbir zaman akıldan çıkarılmamalıdır.

Warren Hastings

İlk Genel Vali olarak, o sırada Bengal Valisi olarak Hindistan'da görev yapan Warren Hastings atandı. Hindistan'daki daha önceki görevleri esnasında dürüstlüğü ve dolambaçlı yollardan giderek zenginleşmek peşinde koşmayı ile tanınmıştı. Hastings'in idaresi, Hindistan'daki İngiliz idaresi açısından önemli

British Orientalism and the Bengal Renaissance: The Dynamics of Indian Modernization, 1773-1835, (Berkeley ve Los Angeles: University of California Press, 1969), s. 13-14.

²⁶ Y. Hikmet Bayur, s. 173-174.

özelliklere sahiptir ve üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmayı hak etmektedir. Yalnızca kişisel özellikleri nedeniyle değil, fakat Hindistan'daki İngiliz yönetim anlayışına getirdiği yenilikler, yaptığı reformlar ve düzenlemelerle Hindistan'ın geleceği üzerinde belirleyici bir iz bırakmıştır.

Warren Hastings'in bizzat kendisi, bir tüccardan imparatorluk-kuruculuğa doğru bir dönüşümü temsil eder. Bengal'e 1750'deki ilk gelişinde, Hastings, 17 yaşındaydı ve diğer Şirket görevlileri gibi, kariyeri yıllık £5 maaşlı düşük seviyeli bir sekreter olarak başlamıştı. 1764'te Hindistan'dan ayrıldığında, £ 30,000'luk bir servet yapmıştı. Fakat Warren Hastings, önemli bir dönüşüm geçirmişti ve bu özellikleri sayesinde Hindistan'daki yeni tip görevlilerin bir prototipi haline gelmişti. Pek çok Şirket çalışanı, çoğunlukla yerli dilleri bilmemekteydi; fakat o, Bengalce, Urduca ve Farsça dillerini çok iyi biliyordu. Zira o, "insanların kalbine giden en hızlı yolun, [o] ülkenin dili olduğunu biliyordu."²⁷

Warren Hastings'in Genel Valiliği ile başlayan yeni dönem, uygulanan kültür politikaları ve idare tarzı nedeniyle modern Hindistan tarihinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. İngiliz oryantlizminin de devreye girdiği ve rol aldığı bu dönem, Bengal rönesansı olarak da adlandırılan bir süreç doğurmuştu. David Kopf'un sözleriyle, "Warren Hastings'in İngiliz Hindistanı için geleceğin başkenti olarak Kalküta'yı seçtiği 1773 ile Genel Vali Lord Bentick'in Oryantalist kültür politikalarına karşı çıktığı 1828 yılları arasında, Kalküta —diğer herhangi bir Asya şehriden daha erken bir dönemde— Daniel Lerner'in geleneksel bir toplumun dönüşümü olarak tanımladığı şeyi tecrübe etti."²⁸

Bengal kıtlığının Şirket kârları üzerindeki feci etkisi —bir malî iflastan söz ediliyordu— Hindistan'daki İngiliz siyasetinin değiştirilmesine yol açtı: "Bengal ve Bihar'ın nüfusu, yüzyıllar boyunca ilk defa, iki nesil boyunca ciddi bir biçimde azaldı. Bu durum bütün sosyal sisteme ağır bir darbe vurmuştu. Zemindarların veya gelirleri miras yoluyla geçen çiftçilerin birçoğu, azalmış ve zayıflamış köylü sınıfından düzenli vergi toplama konusunda yaşanan sıkıntıların bir sonucu olarak iflas etmişlerdi... bu dönemde eski aristokrasi sınıfının üçte ikisi iflas etmişti. Hem zanaatçıların, hem de ekicilerin kaybı, Şirketin kârlarında hızlı bir düşüşe neden oldu... [bütün bunların neticesinde]

²⁷ David Kopf, *British Orientalism*, s. 15.

²⁸ David Kopf, *British Orientalism*, s. 4.

1772 malî krizi meydana geldi ve hemen Şirket olaylarına müdahale edildi.”²⁹ 6 Ağustos 1772’de Direktörler Kurulu’nun Hindistan’da reform yapma amacı, Hastings’in yolunu açtı. 1776’da Amerika’nın İngiltere’ye karşı başlattığı bağımsızlık savaşını kazanmış olması da İngiltere’nin Hindistan meseleleri üzerinde daha bir ihtimamla durmasına neden oldu. Bu durum, Hastings’in, 1776’dan itibaren İngiltere’ye döneceği tarihe kadar Hindistan’da düşündüklerini çok fazla engelle karşılaşmadan gerçekleştirebilme rahatlığı sağlamıştı.

Hastings, 1772’de ikinci defa Bengal’e geri döndüğünde, kendisini, parlamento sözcüsünün işaret ettiği “sivil idarenin ismini lekeleyen en iğrenç tecavüzlerle” karşı karşıya buldu. Mümkün en kısa zamanda en fazla kâr elde etmek arayışındaki aç gözlü Şirket memurları, pervasızca Bengal’i yakıp yıkmışlardı ve bu verimli eyaleti, karmakarışık bir yığınlar kümesi haline getirip bırakmışlardı. Hastings, ekonomik sistemin daha sağlıklı bir şekilde kurulması için sıkı bir mali sistem getirdi. Vergi toplama için divanlar oluşturdu, Onun idaresiyle birlikte, Doğu Hindistan Şirketi Hindistan’ın yönetimi işiyle bizzat ilgilenmeye başlamıştı. Başka bir deyişle, Hindistan’da devlet gibi hareket etmeye başlamıştı. İngilizler, ilk defa, mahalli bölgelere vergi tahsildarları tayin ettiler ve onların faaliyetleri Kalküta’daki Gelirler Masası tarafından düzenlendi. En önemli icraatlarından bir tanesi, mahkeme ve hukuk sistemini yeniden düzenlemektir. Eğer Hindistan’ı İngiltere idare edecekse, bu, herkesi yargılayabilecek bir mahkeme demektir. Bunun için de, herkesi kuşatacak tek bir hukuk sistemi gerekli idi. Hastings için, mahkeme düzeni, yalnızca yönetimin çift başlı yapısına son vereceği için değil, aynı zamanda, —Hindistan’daki İngiliz sivil memurlarının temel bilgilerini oluşturmak suretiyle— ticarî hizmet devrini sona erdirecek olması nedeniyle de önemliydi. 1773’te Hindistan’da kurulan Yüksek Mahkeme, ayrıca, küçük maaş artışları, daha iyi asker toplama süreçleri veya hizmet eğitimi sağlamak suretiyle, sözleşmeli hizmetlerin farklı biçimler alması ihtimalini de boşa çıkarmıştı.

1773’de, İngiliz Parlamentosunun kabul ettiği, Şirketin iflasını önlemeye yardım eden —yukarıda sözü edilen— Düzenleme Kanunu,³⁰ Bengal’in sonraki sosyal ve kültürel tarihi göz önüne alındığında, Hindistan’daki yönetim tarzında yapılan can alıcı değişikliklerin temeli oldu. Bunun bir sonucu olarak, Kalküta

²⁹ *Oxford History of India*, (ed.), P. Spear, (Oxford: Clarendon Press, 3. Baskı, 1958), s. 502-503.

³⁰ 1773 tarihli kanun metni için bkz.: “East India Company Act (1773)”, Barbara Harlow ve Mia Carter, (ed.), *Imperialism and Orientalism: A Documentary Sourcebook*, (Oxford: Blackwell Publishers, 1999) içinde, s. 9-13.

İngiliz Hindistanının başkenti oldu ve tedricen, Batı'dan gelen yapısal etkilerin yaygınlaştırılması ve iki kültür arasındaki entelektüel alış veriş için daha büyük imkanlar sunan elverişli bir şehir yerleşimini geliştirmişti.

Hastings'in Hindistan'daki idaresi süresince öncelik verdiği konu, Hindistan'daki görevli İngiliz memurlarının niteliklerinin değiştirilmesi ve geliştirilmesi idi. Güney Asya dillerini bilen, yerli kültürler karşısında hoşgörülü ve saygılı sivil görevliler ile etkili bir sivil hizmet arasında doğrudan bir ilişkinin var olduğuna inanmaktaydı. Spear'ın vurguladığı gibi, o "Hindistan'ın idaresi için Hint kültürünün anlaşılması gerekliliğinin sağlam bir temel olduğunu" göstermeye çalıştı.³¹ Hastings'in bu siyasetinin ve düşüncelerinin anlamı şudur: İngilizler, Hindistan'ı kısa süreli bir dönem için buldukları ve her türlü zenginlik kaynağını alıp ana vatanlarına dönecekleri bir toprak olarak görmemişti. Ona ve bu siyaseti belirleyen İngilizlere göre, Hindistan İngiliz medeniyeti için önemi, sadece geçici bir süre için yağmalanan bir ülkeye indirgenemez. Hindistan İngiltere'nin egemenliğinde olduğu sürece İngiltere'nin zenginliği de sürecektir. Zira, Hindistan'ın zenginliği yalnızca doğal imkanlarının sunduğu bir zenginlik değildir. Hindistan, bu zenginliği kullanabilecek, üretebilecek, geliştirebilecek bir kültüre, geleneğe, siyasete ve tarihe de sahiptir. Ne olursa olsun zengin olmak anlayışıyla, bu tarihsel ve kültürel zenginliği yok etmek neticede İngiliz zenginliğine darbe vuracaktır. Yeni bir zenginlik kaynağı aramak da, Avrupalı ulusların ulaşabildikleri her dünya coğrafyasını sömürgeleştirme konusundaki başarıları nedeniyle, artık eskisi kadar kolay değildir. Öyleyse, bu özellikleri nedeniyle, Hindistan İngiliz anavatanının bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Halkı da, İngiliz vatandaşı olarak görülmelidir. Bu nedenle de, onlara, kültürlerine ve tarihlerine saygı gösterilmelidir. Bu, söz konusu zenginliğin üreticisi değerlerin İngiltere için kullanılması anlamına gelmekteydi.

Hastings, Hint dillerinde mahir ve Hint geleneklerine karşı saygılı Doğululaşmış bir memur eliti yaratmak şeklinde özetleyebileceğimiz amacına yönelik yeni bir kültür politikası geliştirdi. Hintleşme, yalnızca sosyal ilişkinin düzeyini değil, aynı zamanda entelektüel alış verişi de yönetmeliydi. Madem ki İngiliz memur Asyalı memurlarla çalışacaktı; o zaman, İngilizler bir Asyalı gibi düşünmeyi ve davranmayı öğrenmek zorundaydılar. Asya Cemiyeti'ni kurmaya hazırlandığı bir sırada N. Smith'e yazdığı 7 Ekim 1784 tarihli mektubunda şöyle demektedir: "Her bilgi birikimi, ve özellikle de, üzerlerinde fetih hakkı üzerine

³¹ P. Spear, s. 513.

temellenen bir hegemonya uyguladığımız insanlarla sosyal ilişki içerisinde elde edilen [bilgi], insanlığın kazancı olduğu için faydalıdır.”³²

Hastings, göreve başladığında, kendisini, bu anlamdaki düşüncelerinin tersi özelliklere sahip Şirket çalışanlarıyla beraber çalışmak gibi bir zorlukla karşı karşıya buldu. Hastings’in tek tek Direktörlere yazdığı mektupları, Şirket çalışanlarının, bu alandaki genel beceriksizliklerinden ve kibirlerinden duyduğu rahatsızlıkları yansıtmaktaydı. Fakat bir parça gayretle bütün bu problemlerin halledilebileceğine inanan Hastings mümkün en iyi şeyi yapmaya çalıştı. Sivil memurların, Hindistan’a gelmeden önce Farsça —ve mümkünse Urduca— öğrenmelerini gerekli gören ve bunu sağlamaya çalışan Hastings, 1773’de, Oxford Üniversitesi’nde bir Farsça kürsüsü kurulması için ilgililere bir teklif yapmıştı. O yıllarda Farsça bölgenin diplomasi dili olması nedeniyle önemliydi ve bu önemini on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar sürdürmüştür. Ayrıca Farsça, yönetim ve hukuk/mahkeme sisteminde de yaygın olarak kullanılmaktaydı. O dönemde Urduca, Hindistan’ın farklı ana dillerine sahip insanların ortak konuşma diliydi. Fakat, Şirketin yetkili memurları 1790’a kadar, böylesi bir dil eğitimi temin etmeye dönük adımlar atmadılar.³³

Hastings, dil eğitimi problemini³⁴ Asya edebiyatına ilgiyle bağlı seçkin bir grup oluşturmak suretiyle çözdü. Bu işi halletmek için, Hindistan’a yeni ulaşmış genç İngiliz memurlarına yöneldi.³⁵ Onların ilkleri arasında 1770’de Bengal’e gelen Charles Wilkins ve her ikisi de 1772’de görev turlarına başlamış olan Nathaniel Halhed ve Jonathan Duncan vardı. Yeni oryantalistlerin en ünlüsü ve belki de Warren Hastings’in amaçladığı işlerin gerçekleştirilmesinde en önemli işlevi görecek kişi olan William Jones, 1783’e kadar henüz Hindistan’a ulaşmamıştı.

³² David Kopf, *British Orientalism* s. 18.

³³ O yıl, Cornwallis, Şirket çalışanları hiyerarşisinin en alt seviyesinde yer alan katiplik kadrosunda bulunanlara, kendilerine Farsça öğretmesi için bir öğretmen tutmalarını teşvik etmek amacıyla ayda 30 rupilik bir ek-ücret verilmesini sağlamıştı.

³⁴ 1801’de, düşüncelerinin geliştirildiği ve Fort William Koleji olarak bilinen yeni tip sivil memurlar yetiştirmeyi amaçlayan eğitim kurumu oluşturulduğunda Hastings şunları söylemişti. “35 yıl kadar evvel, Oxford Üniversitesi’nde bir Fars dili kürsüsü kurulmasına ilişkin bir taslak hazırlamış ve o dönemde Şirket’in yönetiminde bulunan bütün centilmenlere bir nüshasını sunmuştum. Üniversite rektörü Noble Lord’u bu fikri uygun bulmuştu ve daha sonra Dr. Johnson, işin gerçekleşmesi için bir düzleme yapmaya çalışacağına söz vermişti. Öneri başka da bir teşvikle karşılaşmadı ve sonuçta vazgeçildi.” *Home Miscellaneous Series*, CCCCLXXXVII, s. 193-207. (Aktaran: David Kopf, *British Orientalism*, s. 18-19, 30 numaralı dipnot.)

³⁵ Görevinin daha başlangıcında, ilk gelir komitesini oluşturduğunda, Hastings “bu göreve, Şirketin üst düzey görevlilerini değil, Farsça ve Urduca bilen ve yumuşaklık ve yetenekli olmak gibi diğer niteliklere sahip güvenilirliği yerine getirmeye en uygun gözükümleri atamayı” uygun görmüştü.

Ortalama bir Şirket görevlisinin kullanması için Hindu ve Müslüman hukukunun İngilizce'ye tercüme edilmesine ve Şirket düzenlemelerinin, Hint halkının konuştuğu dillere çevrilmesine duyulan acil ihtiyacı karşılamak için Hastings, eğitim ve dönüşüm sürecini hızlandırmak zorunda kaldı. Dil öğrenimini teşvik etmek için, bu metinleri tercüme edebilecekleri finanse etmek için fonlar oluşturdu.³⁶

Hastings'in siyasetinin gerçekleşmesi için, mevcut kültürel referans çerçevesi Bengal olduğu için, Bengal dili İngilizler tarafından öğrenilmiş Sanskritçe-kökenli ilk yerli dil oldu. 1788'de, Hastings'in genç prenslerinden bir tanesi olan Nathaniel Halhed, *Grammar of the Bengali Language*'i yayınladı. Dil incelemeleri konusundaki çalışmaların yanı sıra, Hastings'in Doğulu el yazmalarındaki resmi belgelerin tıpkı-basımalarının yapılması gereğine duyduğu ihtiyaç, Kalküta'da matbaacılığın kurulmasını ve yaygınlaşmasını teşvik etti. Hastings'in diğer bir önem verdiği genç olan Charles Wilkins, 1770'lerde bu göreve talip oldu. 1778'de, Bengal diline ait bir hurufat setini tamamladı ve böylelikle Hindistan'daki yerli dilde baskı yapan ilk matbaa kuruldu. Aynı yıl Wilkins, Halhed'in öncü çalışması *Grammar*'in baskısını Bengal'de yaptı. 1779'da, Hastings Asya dillerindeki tüm resmi belgeleri, Wilkins'in kurduğu resmi hükümet matbaasında bastırdı. Bir yıl sonra, Wilkins *Hickey's Gazette*'yi yayınladı. Yayın, Hindistan'daki ilk İngilizce gazete idi.

Warren Hastings'in siyasetinin ardında, Hintli yığınlara yönelik bir anlayış çabası vardır. Fakat Hastings, Hindistan'ın yerli krallarıyla olan ilişkilerinde, İngiliz güç ve etkisini alt-kıtada yaymak için Makyavelci araçlar kullanmaktan da çekinmemişti. Diğer İngiliz idarecilerde olmayan bir biçimde Hint halkına karşı duyduğu sempati nedeniyle, Hastings, popüler folklorla geçen bir efsane oldu. Hindistan hakkındaki fikirlerini Şirketin yeni görevlilerine aşılama çabası Hastings, kültür siyasetinde, yalnızca yerli kültürle etkileşim içerisine girerek kültürlenmiş yeni bir İngiliz memur sınıfı yaratmayı değil, aynı zamanda, Hintlilerin kendi kültürlerini yeniden canlandırmak için gerekli olan araçları da üretmeyi amaçlamıştı. Eğitilmiş *pandit*lerin Kalküta'da ikamet

³⁶ Yüksek Mahkeme mütercimi William Chambers, Impey'in Kanunnamesi'ni, aylık 2,000 rupilik bir ücretle, 1783'de Farsça'ya tercüme etti ve iş tamamlandığında toplam kazancı 32,000 [rupi] olmuştu. Jonathan Duncan, 1783'de, aynı kanunnameyi Bengalce'ye tercüme etmişti, o da bu iş karşılığında 15,000 rupi almıştı. Bu uygulama Cornwallis dönemine kadar devam etti. 1788'de, örneğin, William Jones Cornwallis'i Justinian rolünü oynamaya ve Manu'nun Kanunnamesi'nin İngilizce bir tercümesini yapma projesini desteklemeye razı etmişti. Hükümet, Jones'un baş-panditi Tarkapanchanan'ın yıllık 3,600 rupilik masraflarını karşılamıştı. Bkz.: David Kopf, *British Orientalism*, s. 19, 32 numaralı dipnot.

etmelerini teşvik etti ve kendi yerli topraklarına ait Sanskritçe şiirleri, mitolojik ve ahlaki metinleri daha kullanışlı Hint diyalektlerine tercüme etmelerini destekledi. Kendi ülkelerinin göreneklerini ve hukuklarını öğrenmeleri için yerli gençlerin eğitim görecekleri kolejler kurdu. Yerlilerin İngiliz edebiyatı ve bilimini öğrenmeleri için de imkanlar oluşturdu. Kısacası, Hastings, yalnızca siyasi değil, aynı zamanda eyaletlerin ahlakî ve aklî olarak da gelişmelerini sağlamak için çalıştı. Elbette bütün bunlar, Hindistan'ı İngiltere'nin menfaatleri doğrultusunda daha etkin bir şekilde yönetmek amacına matuftu. Onun temel inançları, aynı zamanda, Oryantalist hareketin de inancı oldu: Hindistan'ı etkili bir biçimde yönetmek için, Hindistan'ı sevmelisin; Hindistan'ı sevmek için onun insanlarıyla iletişim kurmalısın; ve onun insanlarıyla iletişim kurmak için de onun dillerini öğrenmelisin.

Onun bu düşünceleri, Hindistan'da görev yapmış genç memur-oryantalistler tarafından oldukça ileri noktalara taşınmıştı. Hastings'in eğittiği memur nesli, 1740 ve 1765 arası doğumluydular ve Şirket bünyesine çeşitli safhalardan geçerek dahil olmuşlardı. Şirkete eleman alımında belli gelenekler vardı: Şirkete girecek her insan, bir akraba ya da bir aile dostunu referans olarak göstermek zorundaydı. Bir çok örnekte, bu memur adaylarının parasız oluşları, kariyer arzuları ve kariyerlerini ekonomik servete çevirme istekleri, böylesi bir görev için başvurmalarının sebebi idi. Hastings'in Hindistan'da yapmak istedikleri ve yönetim anlayışı, onlara, kişisel ilgilerini zenginliğe ve kişisel kariyere tebdil etmek imkanı sunmaktaydı. Hastings'in açtığı bu kapıdan gerekenler, aynı zamanda, İngiliz oryantalizminin de önde gelen isimleri olmuş ve alanlarında öncü eserler vermişlerdi.

Pek çok durumda, Hastings'in siyasetleri doğrultusunda, yükselmenin anahtarı yerli diller konusundaki yeterlilik idi. Hastings döneminde ve ondan sonraki bir süre için, Hindistan dilleri konusunda uzmanlaşmak mesleki ilerlemenin yolunu açmaktaydı. Örneğin, başlangıçta dil çalışmalarına katılmayan Charles Wilkins, aniden Sanskritçe uzmanı olmak için başvurmuştu. İlk hükümet matbaasını Kalküta'da kuran ve yöneten Wilkins, 1783'de *Bhagavat Gita*'yı İngilizce'ye tercüme etti. Bengal Sarayı'nın tarihinin yeniden yazımı/oluşturulması için kitabelerin kullanımında öncülük yaptı ve Asya Kraliyet Derneği'nin kurucu üyelerinden bir tanesi oldu. "Sanskritçe uzmanı" olarak ünü, kendisine, 1805'te Oxford'dan Medeni Hukuk Doktorası ve 1833'te de bir şövalye nişanı kazandırmıştı.

Bu anlamda dikkate değer bir diğer örnek ve farklı bir tecrübe de, Henry T. Colebrooke idi. Colebrooke, başlangıçta, tercüme oyunları tuzağına bulaşmamakla övünmekte ve tercüme faaliyetlerinin “para keselerini doldurmak isteyenler için” olduğunu düşünmekteydi. A. J. Arberry’ye göre, Colebrooke hem Hastings’in siyasetiyle alay etmiş, hem de Wilkins gibi belli başlı oryantalistleri “Sanskritçe-manyağı” olarak aşağılamış ve onların ilk yayınlarını “bir yığın saçmalıkla dolu ambar” olarak tasvir etmişti.³⁷ Colebrooke, 1783’de Hindistan’a ilk geldiğinde henüz 18 yaşındaydı ve işe Madras’da bir katip olarak başlamıştı. Yunan ve Roma’nın klasik medeniyetine duyduğu aşkla sarhoş olmuştu. Madras’da, genç Colebrooke, hem içkiden, hem de kumardan uzak durmasıyla ünlüydü. Bu tür faaliyetler yerine, Avrupa klasiklerini incelemek için odasında uzun saatler geçirmekteydi.³⁸ Colebrooke’taki değişimin en makul açıklaması, ailesinin talihinin ani kötüye gidişiydi. Bu, İngiltere’de kariyer yapmanın kendisi için imkansız olduğu anlamına gelmekteydi. Neticede Sanskritçe öğrenmeye başladığı zaman, klasikleri incelerken gösterdiği ciddiyeti ve işin hakkını vermeyi bu alanda da sürdürmüştü. Colebrook’un kutsal Benares kentindeki görevi, ona alışılmış olmayan bir imkan sundu. Burada, Sanskrit kültürünün ve Sanskritçe’nin birinci el kaynaklarından yararlanma fırsatı bulmuştu. 1794 civarında, Hindistan’daki akademik şöhreti öylesine yaygınlaşmış bulunuyordu ki, aynı yıl ölen William Jones’un halefi olarak gösterilmekteydi. Orijinal araştırma ve parlak makalelerinin getirdiği akademik şöhret, ona Avrupa’da bir şöhret kazandırmakla kalmadı, aynı zamanda Kalküta’daki (1800-1815) sonraki kariyerinde de —devletin en yüksek makamına atanmak şeklinde— kendisine doğrudan bir katkı yapmıştı.³⁹

Colebrooke, Wilkins ve William Jones gibi memurların, yeni Hastings ruhunun bir sonucu olarak büyük bilginler haline gelmiş olmaları ve Bengal Asya Cemiyeti’nin çok bilgili çevresinin çığır açıcı üretimleri, İngiliz Oryantalistlerinin zamanlarının çoğunu araştırmaya ve yayın yapmaya harcayan profesörler oldukları yanlış izlenimini uyandırmamalıdır. Gerek bu şahsiyetler ve gerekse de diğerleri, aynı zamanda, idari görevlerini de yerine getirmekteydiler. Daha çok yönetim alanında yetenekli Jonathan Duncan, sosyal gelişim programları konusunda çalışmış olan Charles Metcalfe ya da

³⁷ A. J. Arberry, *British Orientalists*, (Londra: William Collins and Company, 1943), s. 32.

³⁸ David Kopf, s. 28.

³⁹ 1800 sonrasında yaptığı görevler arasındaki en önemlileri: Kalküta’daki konumu Yüksek Konsey’in bir üyesi (1807) ve Yüksek Mahkeme Yargıcı (1813).

Hindistan'a bir doktor olarak ulaşan fakat Hindistan'dan ünlü birer filolog olarak ayrılan John B. Gilchrist, William Hunter, John Leyden ve H. H. Wilson gibi şahsiyetler de İngiliz oryantalizminin gelişimine önemli katkılar yapmışlardır.

Bengal Asya Cemiyeti ve William Jones

Hastings'in ihtiyaç duyduğu sivil görevlilerin Hindistan toprağında dönüştürülmesi ve onların düşünsel arka planını oluşturan on sekizinci yüzyıl, hem Asya Cemiyeti'nin kurumsal başlangıcını ve hem de onun entelektüel değerlerini açıklamaya yardım eder. Asya Cemiyeti, tam anlamıyla tek bir kişinin düşüncesi değildir. O, daha ziyade, kolektif bir ihtiyacın ifadesidir. Hindistan'daki Hindu ve İslam medeniyetinin her yönüyle incelenmesinden bir on yıl sonra, Hastings nesli artık daha resmi bir organizasyona ihtiyaç duymaktaydı.

Bengal Asya Cemiyeti, on dokuzuncu yüzyıla kadar, Kalküta bölgesindeki Şirket görevlilerinin eliti için Yüksek Mahkeme binasında ya da özel evlerde toplanmak üzere kurulmuş bir dernekti. 1790'dan itibaren genel üyeliğin 100'ün üzerinde olmasına rağmen, toplantıları ilgiyle ve dikkatle takip eden, toplantılara katılan aktif üye sayısı, Kalküta'da yerleşmiş idari ve hukuk alanında görev yapan isimlerden oluşan küçük bir grupla sınırlıydı.

Cemiyet üyelerinin asıl niyeti Doğu klasiklerinin İngilizce tercümelerini yapmak değildi. Cemiyetin ilk başkanı William Jones, "Asyatik Derleme" adı verilen bir dizi içinde her yıl bir cilt yayın yapmayı düşünüyordu. Ne yazık ki, fonların eksikliği nedeniyle, bu projeyi terk etmek zorunda kaldı ve onun yerine, toplantılarda sunduğu tebliğleri yayınlamaya başladı. Neticede, Hindistan'daki orijinal araştırmaların ilk ürünü olarak ortaya Avrupalı bilginlerin coşkuyla okudukları *Asiatick Researches* yayınlanmaya başlandı.⁴⁰

1783'de Bengal'e bir Yüksek Mahkeme yargıcı olarak gelen Sir William Jones (1746-1794), aralarında İbranice, Arapça, Farsça, Çince ve Sanskritçe'nin de olduğu çok sayıda dil bilmekteydi ve hukukçu kimliğinin yanı sıra, dilbilimci olarak da oryantalizm tarihi açısından önemli eserler vermişti. Çalışmalarıyla özellikle mukayeseli dilbilim araştırmaları alanında öncülük yapmıştı. Gençlik

⁴⁰ Bengal Asya Cemiyeti ve *Asiatick Research* için bkz.: Raymond Schwab, *The Oriental Renaissance: Europe's Rediscovery of India and the East, 1680-1880*, İng. Trc.: Gene Patterson-Black ve Victor Reinking, (New York: Columbia University Press, 1984), s. 33-64.

yıllarında daha ziyade edebiyatla ilgilenmişti. Bir Farsça grameri kaleme almıştı, Arap ve Fars edebiyatlarından seçme metinleri tercüme ederek yayınlamıştı. William Jones, eğitimine hukuk alanında devam etti ve Londra barosuna kabul edildi. Hukuk alanındaki uğraşlarına karşın, Jones, Doğu edebiyatı, dilleri ve tarihiyle ilgilenmeye ve eserler vermeye devam etti. William Jones'un, Doğu edebiyatı ve tarihi alanındaki bilgisini bir kariyere ve servete dönüştürme uğraşı içerisinde olduğu söylenebilir. Hastings kuşağı Şirket görevlileri için yukarıda söylenenler Jones için de geçerliydi. Onun için de Hindistan, başarılı bir kariyer imkanı anlamına geliyordu, aynı zamanda da zenginlik. Öncelikle Farsça, İran tarihi ve İran meseleleri hakkındaki bilgisini sergilemek için gramer ve tarih kitapları kaleme almıştı. Daha sonra, 1765'e kadar İstanbul elçisi olarak görev yapan John Murray'dan sonra bu göreve talip olan Jones, Türk edebiyatı ve Türk meselelerine ilişkin bilgisini sergilemek için "An Essay on the History of Turks" başlıklı deneme de yazmıştı. Anquetil Duperron, *Zend-Avesta, ouvrage de Zorastre* (Paris, 1771)'yı yayınladığında, bunu Doğu hakkındaki engin bilgisini sergilemek için iyi bir fırsat olarak görmüş ve eleştirilerini, Anquetil'in bilgisinin yetersizliğini —Anquetil'i rencide edecek tarzda— dile getirmişti. William Jones, Hastings'in idaresi altındaki Hindistan'da, tam da kendi yeteneklerini sergileyeceği uygun bir ortam bulacağını düşünmüştü. O nedenle de, bu alanda daha İngiltere'de iken çalışmalara başlamıştı. Neticede de, Bengal Yüksek Mahkemesi'nde yargıç olarak görev yapmak üzere Hindistan'a kabul edildi.⁴¹

William Jones'un üzerinde durulması gereken bir yönü de, onun siyasi görüşleridir. Siyasi görüşleri itibariyle, Jones, muğlak bir konumdadır. Daha doğrusu, İngiltere için ayrı bir sistem önerisinde bulunur, Hindistan için ayrı. Anavatanda liberalizmi öğütleyen, Hindistan'da ise otoriteryen idareyi onaylayan Jones, "Hindistan'daki otoriteryen liberal devlet adamlarının öncüsü" olarak tanımlanmıştır.⁴²

Jones, İngiltere'de iken, 1780 Nisanında parlamento reformu için mücadele etmek üzere kurulmuş olan Anayasal Bilgilendirme Derneği'nin

⁴¹ William Jones'un ayrıntılı bir biyografisi için bkz.: Garland Cannon, *The Life and Mind of Oriental Jones: Sir William Jones, the Father of Modern Linguistics*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1990). Kısa fakat özlü bir tanıtım için ayrıca bkz.: A. J. Arberry, "The Founder: William Jones", a.m.f., *Oriental Essays: Portraits of Seven Scholars*, (Londra: George Allen & Unwin Ltd., 1960) içinde, s. 48-86. Düşüncelerinin derinlikli bir değerlendirmesi için bkz.: Javed Majeed, *Ungoverned Imaginings: James Mill's The History of British India and Orientalism*, (Oxford: Clarendon Press, 1992), özellikle s. 11-46.

⁴² Javed Majeed, s. 40.

onursal üyesiydi. *The Principles of Government* (1782)'de, Jones bir ulusun idarecisinin ulusu temsil eden bir kurul tarafında seçilmesi gerektiğini ve bu kurulun meşru olması gerektiğini savunuyordu. Geçmişte öğretmenliğini yaptığı Viscount Althorpe'a yazdığı 1781 tarihli bir mektubunda, Jones, "rasyonel ve insani tek hükümet biçimi"nin "*saf bir cumhuriyet*" olduğunu söylüyordu. Fakat o, böyle bir hükümet biçimini İngiltere için uygun bulmuyordu, karmaşık bir idare şekli İngiltere için daha uygundu. Bu düşünceleri, belki döneminin muhafazakar düşüncelerinin bir yansımasıydı. Diğer radikallerin bir çoğu gibi, tahtın iktidarının arttığını gözlemledikten ve özellikle 1780 Oxford seçimlerinde yenilgiye uğramasından sonra yaşadığı hayal kırıklığı nedeniyle, Amerika'ya hicret etmeyi düşünmüştü. Fakat talih ona Hindistan'da yeni bir hayat ve kariyer sunacaktı. Bu anlamda, Jones'un Hindistan'a gidişini, bir çeşit kendi kendisini sürgüne göndermek olarak değerlendirmek de mümkündür. Orada, ihtiyaç duyduğu bağımsızlığa kavuşmuş ve aynı zamanda, İngiltere'de gerçekleştiremediği siyasi, edebi ve hukukî arzularını gerçekleştirme fırsatı bulmuştu.

Sir William Jones'un Hindistan'da gerçekleştirdiği ve gerek İngiliz oryantalizmi, gerekse de mukayeseli dilbilim, hukuk, tarih gibi farklı disiplinler açısından önemli ve öncü nitelikli çalışmaları, ağırlıklı olarak, Sanskritçe incelemeleri ve Hint-Avrupa dil ailesine ilişkin yaklaşımı, Hint hukukuna ilişkin meşhur derlemesi ve Hint tarihinin incelenmesi için geliştirdiği metodoloji çerçevesinde ele alınabilir.

Hint-Avrupa Dil Ailesi

Sir William Jones'un, 2 Şubat 1786'da, Bengal Asya Cemiyeti'nde sunduğu "Üçüncü Yıldönümü Konuşması"ndaki —konu ile ilgili her metinde sık sık iktibas edilen— şu kısımda, Sanskritçe, Yunanca ve Latince arasındaki benzerliği vurgulamaktaydı:

Sanskritçe, ne kadar eski olursa olsun, mükemmel bir yapıdadır; Yunanca'dan daha mükemmel, Latince'den daha bereketli ve her ikisinden de daha mükemmel bir inceliktedir; hala, her ikisine de hem fiil kökleri, hem de gramer biçimleri açılarından bir tesadüf eseri olma ihtimalinden çok daha güçlü bir benzerlik taşımaktadır; gerçekten öylesine güçlü [bir benzerlik mevcuttur] ki, hiçbir filolog, onların üçünün

de —belki de artık mevcut olmayan— aynı kökenden geldiklerine inanmaksızın, onları araştıramazdı...⁴³

Sanskritçe'nin Avrupa dilleriyle mukayese edilmesi, tarihsel ve mukayeseli dilbiliminin gelişmesinde bir başlangıç oldu. Jones'un dilbilimsel çalışmasını özellikli kılan şey, kullandığı metodolojydi. Antik çağ araştırmacılarının etimolojik yöntemine itibar etmedi. Dillerin deneysel incelenmelerinin ve özellikle benzerlik ilişkileri araştırılırken gramatik yapının önemini vurgulamaktaydı. Bu, herhangi bir başka şeyden daha fazla, on dokuzuncu yüzyıl dilbiliminin tarihsel yöntemi için zemin hazırlayan şeydi. Bununla birlikte, Jones'un düşüncelerinin asıl özü, "Üçüncü Yıldönümü Konuşması"ndan ziyade, "On the Gods of Greece, Italy, and India", "On the Mystical Poetry of the Persians and Hindus" ve "On the Philosophy of the Asiatics" gibi denemelerinde daha doğru biçimde temsil edilmiştir. Jones, edebiyat ve dil hakkındaki ilk dönem yazılarında da sık sık kültürler arası mukayeseler yapmıştı. *Poems Consisting Chiefly of Translations from the Asiatic Languages* (1772)'de yer alan "On the Poetry of the Eastern Nations" başlıklı yazısında, Antik Yunan, Fars ve İngiliz edebiyatlarını karşılaştırmaktaydı. Daha sonra, 1789'da Kalidasa'nın *Sakuntala*'sının tercümesinde, Kalidasa'yı "Hind'in Shakespeare'i" olarak adlandırmıştı.⁴⁴ Açıkça, Jones'un Hint-Avrupa dil ailesine ilişkin tezinin önemli olan yanı, kültürler arasında mukayese yapabilmek için öncekilerden daha sağlam bir temel sunmuş olmasıdır. Jones, kendi Hint-Avrupa dil ailesine ilişkin tezini, insanoğlunun tek kaynaktan çoğaldığına ilişkin Musevî anlatımını doğrulamak için kullandı. 1784'te tasvir ettiği Yunan, Roma ve Hint mitolojisi arasındaki ayrıntılı benzerliklerden, "ilkel dünyanın en farklı mukimleri arasında, ne kadar evvel birbirlerinden ayrılırlarsa ayrılınsınlar, yalnızca gerçek Tanrı'ya rasyonel ibadet etmelerinden kaynaklanan, genel bir birliğin ya benzerliğin" bulunduğu sonucunu çıkardı. Ardından da, İran'ı, bütün insan ırkının oradan çıkıp dünyaya yayıldığı bir merkez olarak adlandırdı.⁴⁵

Jones, kültürlerin birbirleriyle mukayese edilmesini mümkün kılacak bir "dil" tanımına ulaşma çabasıydı. Farklılıkları göstermek suretiyle yapılan bir karşılaştırma, on sekizinci yüzyılın sonunda böyle bir dile duyulan ihtiyaca verilmiş kısmî bir cevaptı. Yalnızca böylesi bir dilin kullanımını suretiyle, İngiliz

⁴³ "On the Hindu's [sic] Asiatick Researches, 1, (1788), s. 422-3. (Aktaran: Javed Majeed, s. 13.

⁴⁴ Cemil Meriç, *Bir Dünyanın Eşiğinde*, (İstanbul: Ötüken Yay., 2. Baskı, 1976), s. 101.

⁴⁵ "On the Origin and Families of Nations", s. 487. (Aktaran: Javed Majeed, s. 16.)

imparatorluğunun farklı kültürleri mukayese edilebilir, deniz aşırı İngiliz idaresinin doğası belirlenebilir ve imparatorluk aynı özde birleştirilebilirdi.

Hint Hukukunun Derlenmesi

Jones'un çalışmaları yalnızca mukayeseli ve tarihsel dilbiliminin gelişimi açısından önemli değildi. Onun hukukla ilgili çalışması, tarihsel ve mukayeseli hukuk çalışmalarıyla ilgili olarak özel bir öneme sahiptir. Fakat, daha önce de vurgulandığı üzere, Hint hukukunun derlenmesi girişimi asıl olarak Hindistan'daki İngiliz yönetiminin daha sağlam bir biçimde yerleşmesi açısından önemliydi. Jones, Hindistan'daki en önemli çalışmasının bir Hindu ve Müslüman hukukunu derlemek olacağını düşünmekteydi. Uzun zamandır gerçekleştirmek için üzerinde çalıştığı proje, İngiltere'ye Hindu ve Müslüman hukukunun tam bir derlemesini sunmaktı. Kendisine bir hukukçu olarak ün kazandıran bu projenin sonucu olarak *Al Sirajiyah: or the Mohemedan Law of Inheritance* (1792) ve *Institutes of Hindu Law, or the ordinances of menu* (1796) adlı eserleri yayınlandı. Bu eserler, Hindistan'daki tüm hukuki yorumlar için bir temel sağladı. Daha erken tarihli *The Speeches of Isaeus* (1779) ve *An Essay on the Law of Bailments* (1782) adlı çalışmalarıyla birlikte bu eserler, Jones'u, hukuk felsefesinde tarihçi ve mukayeseli okulun öncüsü yapmıştı.

1772'de Doğu Hindistan Şirketi, —daha önce de belirtildiği üzere— Bengal'deki sivil hizmetlerin yürütülmesinin sorumluluğunu doğrudan üstlenmişti. Bu, Hindu hukukuna göre karar verilmesi gereken durumlarda Avrupalıların bir yargıç gibi hareket etmesini gerekli kılmaktaydı. O nedenle, Hastings, *pandit*lerin birbiriyle çatışan kaynaklarının ve rakip yorumlarının yerini alacak bir hukuk külliyatı oluşturmaya çalışmıştı. Bu arzunun gerçekleştirilmesinde, Jones ne ilkti, ne de onun kişisel ilgilerinin bir sonucu idi. Proje, Hastings'in Hindistan'da kurmaya çalıştığı genel sistemin bir parçasıydı ve bu amaç için görevlendirdiği Nathaniel Brassey Halhed'in yazdığı *Code of Gentoo Laws* (1776) adlı çalışması bu alandaki ilk eserd. ⁴⁶ Jones'un Sanskritçe bilgisi, Halhed'inkinden daha iyiydi ve Jones'un eseri, Doğu Hindistan Şirketi'nin –1805'de kurulmuş olan- Haileybury'deki kolejinde okutuldu ve Hindu hukuku konusundaki İngiliz yaklaşımını büyük ölçüde etkilemişti.

Jones, Hindistan'a varmadan evvel Hindistan hukuk sistemi hakkında çok net fikirlere sahipti ve bu düşünceler, Hindistan'a ulaştığında daha da

⁴⁶ Hastings, Jones'tan bu eserin bir değerlendirmesini yapmasını da rica etmişti.

güçlenmişti. Hindistan'a ulaştıktan çok kısa bir süre sonra, 1783 tarihli "Büyük Jüriye Suçlama" başlıklı yazısında, Yüksek Mahkeme'nin, İngiliz vatandaşlarının İngiliz hukukuyla yönetilmesini, bu önemli eyaletlerin yerlilerinin kendi sivil ve dini inançlarını yaşamalarına izin verilmesini ve onların geleneklerine dokunulmaması hususlarının onları memnun edecek şekilde güvence altına alması gerektiğini belirtmişti. 1788 tarihli bir mektubunda ise, İngiliz hukukunun "bireye ya da kamuya zarar verebilecek her dünyevi kötülüğü bütünüyle cezalandırmaya yeterli olduğunu", fakat eğer "Hinduların ya da Müslümanların [İngilizlere uymayan] dinî anlayışlarının cezalandırılması" için kullanılırsa bu işin "nahos" ve "zulüm" olacağını belirtmişti.

Jones'un Sanskritçe öğrenmesinin ana nedeni, aslında, güvenilir bir Hint hukuku külliyatı oluşturmaktı. Böyle bir derleme yapmasındaki amaç da, mahkemelerde İngiliz yargıçların yardımları olarak görev yapan Hintli *pandit*lerin gücünü kontrol etmektir. Bu gerçek, 1785 tarihli bir mektubunda daha net bir şekilde ortaya çıkar: "Her ikisi de kutsal olan Benares ve Gaya kentlerindeki işleri, *Hindu* hukuku hakkındaki en eski kitabı *Sanskritçe*'den tercüme etmek için terk ettim; kendimi neredeyse bütünüyle öğrenmeye adanmış, mahkemedeki *pandit*leri kontrol edebilirim umuduyla."⁴⁷ Jones, tekrar tekrar Sanskritçe öğrenme ihtiyacının, mahkemelerde Hint hukukunun anlaşılması için istihdam edilen Hintli *pandit*lerin yasama gücünü sınırlandırmak amacıyla matuf olduğunu açıklamıştır. Onun ana amacı, Bengal'in din adamları sınıfının mevcut gücünü zayıflatmaktır: İngiliz iktidarı hukuk meselelerinde ve adalet dağıtımında, ancak *pandit*lerin gücünü sınırlandırabilirse güvenlikte olabilirdi. Jones'a göre, yerli bilginin belli sınıfların tekelinden çıkarılması, ancak, tercüme faaliyetleri sayesinde mümkün olabilirdi. Bu, İngilizlerin Hintlilerin geleneklerini onlar kadar iyi bilmeleri anlamına gelecekti ve yerlinin dili, tercümelerin çokluğuyla birlikte kutsal olmaktan çıkacaktı. 1788'de Cornwallis'e yazdığı bir mektupta, Hindu ve Müslüman hukukunun "önemli bir kısmının çok zor iki dilde, Sanskritçe ve Arapça'da kilitlenmiş" olduğundan bahsetmektedir. Bu düşüncesi, Jones'un sıklıkla ileri sürdüğü Hindistan'ın İngiltere için ticari değerine ilişkin düşüncelerine tekabül etmektedir: "Menu ve onun hukukuna ilişkin görüşler nasıl biçimlenmiş olursa olsun... unutulmamalıdır ki, bu kanunlar, En Yüce Söz olarak, *Avrupa*'nın ticari ve siyasi çıkarları açısından büyük öneme sahip uluslar, özellikle de —iyi

⁴⁷ Jones, "To William Pitt the Younger", 5 Şubat 1785, *Letters*'in 396 nolu mektubu, ii, 661. (Aktaran: Javed Majeed, s. 19.)

yönetilmiş endüstrisinin büyük ölçüde *İngiltere*'nin refahına eklemenecek olan—*Hindu* vatandaşlarının milyonlarca tarafından itibar görmekte dirler...”⁴⁸ Hindistan'ın kültürel ve ticari zenginlikleri, Jones'un dilbilimsel ve hukukî çalışmaları sayesinde kullanılabilir hale getirilmişti.

Jones'un çalışmaları bütünlükçü bir gözle incelendiğinde, dilbilim ve hukuk çalışmalarının birbirini desteklediği ve tamamladığı anlaşılır. Hindistan'a ulaşmadan evvel, Jones, Arap ve Fars edebiyatıyla ilgilenmeyi bırakmıştı, zira bu ilgi ona kazançlı gelmemişti. *A Grammar of the Persian Language*'da, geleceğini bir akademisyen olarak tasarlamıştı. Ancak bu planından vazgeçmiş ve hukukçu olarak kendini yetiştirmeye başlamıştı. Bu anlamda, Hindistan, Jones'a, onun edebiyat ve hukuk ilgilerini birleştirebileceği bir fırsat sağladı.

Jones'un söz konusu çalışmalarında karşımıza çıkan önemli amaçlarından bir tanesi de, İngiliz yönetiminin kendisini Hintli bir üslupla meşrulaştırmak gibi bir ilgidir. Jones'un bu ilgisi, aynı zamanda onun edebiyat alanındaki çalışmalarında da karşımıza çıkar. William Jones, 1786 tarihli bir mektubunda, Hintlilerin, İngilizlerin idaresi altında Delhi Sultanlarının ya da küçük Racaların idaresi altındakinden çok daha mutlu olduklarını” iddia etmekteydi.⁴⁹ Fakat yine de, Hintlilerin kendi kanunlarıyla idare edilmeleri gerektiği ricasında bulunmaktadır.

Hindistan Tarihinin İncelenmesi

William Jones, 1786'daki meşhur “Üçüncü Yıldönümü Konuşması”nda, eski Hindistan hakkında “merakımızı tatmin edecek” dört “genel araç”tan bahseder: “Birinci olarak, onların *Dilleri ve Alfabeleri*; ikinci olarak, onların *Felsefesi ve Dinleri*; üçüncü olarak, onların eski *Metinlerinin ve Mimarilerinin* bugünkü kalıntıları/biçimleri, ve dördüncü olarak, onların *Bilim ve Güzel Sanatlar* alanındaki yazılı anıtları.”⁵⁰ Jones, Hindistan tarihinin yeniden inşası için her türlü araçtan yararlanmanın gerektiğini düşünüyordu. Bu araçlar arasında, tarihsel öneme sahip isimler, bizzat Hintliler tarafından kaydedilmiş tarihsel olaylar ve bu olayların başka ulusların anlatılarındaki biçimleriyle karşılaştırılması, eski anıtlar, paralar, kitabeler de dahildi. Hindistan tarihinin yeniden inşasında, Jones, yüzlerce Hint tanrısının, tarihî kahramanlarının bir

⁴⁸ “Institutes of Hindu Laws”, *Works*, iii, 62. (Aktaran: Javed Majeed, s. 21.)

⁴⁹ Jones, “To Arthur Lee”, 1 Ekim 1786, 443 nolu mektup, *Letters*, ii, 713. (Aktaran: Javed Majeed, s. 23.)

⁵⁰ Javed Majeed, s. 31.

kısının tanımlanmasından da yararlanılabileceği inancındaydı. Jones'un kullandığı bu yöntem, modern tarih yazımı için önemli ve öncü bir katkı olarak kabul edilir. Bu katkının bir parçası da, tarihsel araştırmada ampirik olana yapılan güçlü bir vurguyu da içermesidir. Jones, "masallar" ile "gerçek" arasındaki farkın altını ısrarla çizmiştir. Bu bağlamda, Avrupalının Asya hakkındaki bilgilerinin de, çok sağlıklı olmadığını belirtir. Gerek bu tarihsel bilginin, kaynağından elde edilirken sağlıklı yöntemlerle sorgulanmayı ve gerekse de, onu Avrupa'ya tanıtan seyyahların aktarımında bulunurken abartılı süslemelerle aktarmış olmaları "sahih bir tarihsel bilgiye" ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle Jones, yalnızca, Asya tarihinin değil, genel olarak tarih-yazımının yapay olduğunu düşünmektedir. Böyle düşünmesine rağmen, kimi zaman, bu ayırımları unutmuş gözükmektedir. Javed Majeed, bu durumu, Jones'un Musevî kronolojiye olan sadakatiyle açıklama yoluna gider. Gerçekten de, Jones, Musevî kronolojinin eski tarihin araştırılmasında geçerliliğini koruduğunu savunmuştur. Ona göre, Kitab-ı Mukaddes'in "Tekvin" babının ilk 12 bölümü, "en eski sivil tarihin bugüne kadar olan bir önsözü" idi.⁵¹

Jones'un tarihe ilişkin görüşlerindeki muğlaklık, 1784'ten 1838'e kadar olan dönem içinde Asya Cemiyeti'nin Hindistan'ın geçmişi hakkındaki araştırmalarında açıkça görülür. Bu geçmiş, tutarlı bir tarihin biçimlenmesini sunmaktadır. Cemiyet, aynı zamanda, Hindistan'ın çağdaş kültürünün incelenmesine, Hintlilerin dillerinin, adetlerinin ve geçirdiği aşamaların tanımlanmasına da çalışmaktadır. Sanki, yeni bir Hint toplumu yaratılmak istenmesine paralel olarak onlara yeni bir geçmiş de oluşturulmaktadır. Zira üretilen tarih, her ne kadar Hindistan'ın geçmişiyle alakalı ise de, sonuçta Jones ve arkadaşlarının ürettiği bir "tarih" olmuştur. Jones'un Hint tarihine, dillerine, edebiyatına, mitolojisine vs. ilişkin çalışmaları, bu geçmişin yüceltilmesi ve onunla alakalı olarak milliyetçi ilginin kurumlaşmasını sağlamıştır. Asya Cemiyeti; mitler, inançlar, ritüeller ve tutarlı bir dine uygun hukukun derlenmesine ve biçimsiz mirası şimdilerde Hinduizm olarak bilinen bir inanç haline getirmeye çalışmıştı.⁵²

Sonuç Yerine

Tarih boyunca Hindistan, dünya uluslarının ilgi odağı olmuştur. Gerek Doğulu devletler ve gerekse de Batılı devletler, Hindistan'da egemen olmak ve

⁵¹ Javed Majeed, s. 34.

⁵² David Kopf, "Hermeneutics Versus History", *Journal of Asian Studies*, 39 (Mayıs 1980), s. 502.

bu egemenliklerini başkalarıyla paylaşmamak için uğraş verdiler. Bu uğraş içinde, diplomasi, ticaret ve savaş hep var oldu. Bu yazıda, on beşinci yüzyılın sonlarından on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısına kadar olan dönem içinde, Avrupalı devletlerin Hindistan'a ulaşma ve Hindistan üzerinde egemenlik kurma mücadelelerini ele almaya çalıştık. Önce Portekizliler, ardından Hollandalılar, İngilizler ve Fransızlar Avrupa'nın Hindistan'la olan ticareti tekeline ele geçirmek için kıyasıya bir mücadele içine girmişlerdi. Portekiz, Hollanda ve Fransa'nın Hindistan'daki varlıkları çok uzun süreli olmamasına karşın, İngiltere Hindistan'daki egemenliğini yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar fiilen sürdürmeyi başarabilmiştir.

İngiltere'nin Hindistan'daki sömürge yönetiminde, 1773'te Warren Hastings'in Genel Valilik görevine atanmasıyla başlayıp Genel Vali olan Lord Bantick'in oryantalist kültür politikalarına karşı çıktığı 1828'e kadar olan dönem dikkate değer özellikler göstermektedir. Her şeyden önce, 1773 Düzenleme Kanunu ile başlayan dönem, Bengal Kıtılığı'nın etkilerinin sürdüğü ve Şirketin iflas ettiği bir anı takip etmektedir. Yaşanan bu ekonomik sıkıntılar, hükümetin Hindistan olaylarına farklı bir gözle bakmasına neden olmuştur. Her şeyden önce, İngiliz kamuoyu ve hükümet, Hindistan'ı sadece "benden sonra tufan" mantığıyla yağmalamak ve sömürmenin anavatanda yol açacağı olumsuz sonuçları yaşayarak görmüştür. Hindistan kaybedildiğinde ya da artık sömürecek ve anavatana aktaracak bir değer/zenginlik üretmez hale geldiğinde, İngiltere'nin de bu durumdan son derece ciddi bir biçimde etkileneceğinin farkına iyice vardılar. O nedenle, Hindistan'ın İngiliz refahı ve düzeni için ne denli önemli olduğunu idrak eden İngiliz idaresi, durumun düzeltilerek, Hindistan'ı tekrardan anavatana *hizmet eder* hale getirmenin yollarını aramıştır.

İngiltere'nin arayışlarının ya da Hindistan'da reform yapılması gerektiğinin düşünülmesinin bir diğer sebebi de, İngilizlerin egemenliklerini ve güçlerini hem yerli idarelere ve hem de rakip Avrupa devletlerine kabul ettirmek suretiyle Hindistan'da rakipsiz kalmış olmalarıydı. O nedenle, bu yeni dönemde, Hindistan bir nevi anavatanın bir parçası olarak değerlendirilmekteydi. Anavatanın bir parçası olarak değerlendirilen Hindistan için de, bu yeni değerlendirmenin zorunlu kıldığı yeni bir idare tarzı ve bu tarza uygun araçlar gerekliydi.

Bu arayışın ve değerlendirmenin sonuçlarını, Hindistan'da Warren Hastings dönemi uygulamalarında somut olarak görmekteyiz. Hastings, bu amaca uygun olarak, bir taraftan Hindistan'ın daha etkin bir biçimde

yönetilmesi, başka bir deyişle daha etkin sömürülmesi için, maliye ve hukuk sistemlerinden Hindistan'da görev yapan memurların niteliklerini söz konusu amaçlara uygun hale getirmeye varıncaya kadar pek çok alanda reformlar yaptı. İhtiyaç duyduğu araçları da, bu iş için gönüllü genç insanlar sağladı. Colebrooke, Wilkins ve Jones gibi ikbal peşinde koşan genç ve yetenekli insanları, bu alanlarda çalışmalarını için istihdam etti. Onlar da, başarıyla bu görevi yerine getirdiler. Bu genç insanlar; Hindistan'daki İngiliz sömürge yönetiminin sağlam temeller üzerine oturması için gerekli olan araçları sağladılar. Onların bu başarısı, aynı zamanda, İngiliz oryantalizminin de kurumlaşması olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda, William Jones'un "Oriental Jones" şeklinde adlandırılması ya da A. J. Arberry'nin, İngiliz oryantalistlerini anlattığı kitabının Jones'la ilgili kısmının başlığının "Kurucu: William Jones" olması da manidardır.

ABSTRACT

India has been at the centre of interest of all the nations throughout history. Both the Eastern and the Western countries have struggled to gain the control of India and not to share their possessions with the others. Academy, diplomacy, trade and war have always been within this intention. Britain has a particular place in the history of Western colonization at the Indian Ocean. Britain, succeeded to establish a permanent stay in India following different policies than former European colonists (Portugal, Spain and Holland) in India. In this article, Britain's sensitivity towards India and her Indian policy, India's effect on British domestic policy, and also the effects of Britain on India's social, cultural and economic structure have been discussed. It has been aimed to prove that India have played an imminent role on Britain, maintaining a determining position in world politics. Another topic that has been evaluated in this article is the determining effect of British colonial policy on the institutionalization and main problems of British orientalism.